

Laura Narkiniemi

TUOTEVASTUURISKIT JA NIIDEN HALLINTA YRITYKSISSÄ

TUOTEVASTUURISKIT JA NIIDEN HALLINTA YRITYKSISSÄ

Laura Narkiniemi
Opinnäytetyö
Syksy 2012
Liiketalouden koulutusohjelma
Oulun seudun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun seudun ammattikorkeakoulu
Liiketalouden koulutusohjelma, oikeuden ja hallinnon suuntautumisvaihtoehto

Tekijä: Laura Narkiniemi

Opinnäytetyön nimi: Tuotevastuuriskit ja niiden hallinta yrityksissä

Työn ohjaaja: Lea Isopoussu-Koponen

Työn valmistuslukukausi ja -vuosi: Syksy 2012

Sivumäärä: 47

Tuotteiden turvallisuuteen liittyvät kysymykset ovat tulleet tärkeämmiksi yhteiskunnassa, jossa tavaroiden vaihdanta on nopeaa ja kulutustavaramarkkinat monimutkaistuneet. Pitkään kuluttajan asema tuotevastuutapauksissa oli heikko ja tähän haluttiin tuoda muutos sääntelyn kautta. Tuotevastuulaki on vahvasti kuluttajaa suojaavaa, sillä se perustuu ankaran vastuun periaatteelle ja se asettaa kaikki tuotteen jakeluportaat vastuuseen tuotevahingoista. Tuotevastuuta säännellään tuotevastuulaissa ja sillä tarkoitetaan vahingonkorvausvastuuta tuotevahingoista.

Opinnäytetyössä on tutkittu suomalaisen tuotevastuujärjestelmän pääpiirteitä sekä erilaisia riskienhallintakeinoja, joilla yritykset voivat suojautua tuotevastuuriskeiltä. Tuotevastuujärjestelmää on kuvattu työssä lainsäädäntölähtöisesti sekä tarkasteltu sen syntyyn johtaneita syitä. Euroopan unionin alueella tuotevastuuta koskeva lainsäädäntö on pitkälti harmonisoitu tuotevastuudirektiivillä, jolloin suomalainen tuotevastuu noudattelee samaa linjaa kuin valtaosa Euroopasta. Opinnäytetyössä on lähestytty tuotevastuuriskien hallintaa normaalin riskienhallintaprosessin kautta, jonka jälkeen on keskitytty tarkastelemaan tuotevastuutilanteissa käyttökelpoisia riskienhallintakeinoja. Työ on lainopillinen ja sen tietoperusta muodostuu keskeisimmästä lainsäädännöstä sekä niiden esitöistä. Tietoperustaa täydentää myös oikeudellinen ja liiketaloudellinen kirjallisuus sekä asiantuntijakirjoitukset.

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että jokaisen yrityksen riskienhallintaprosessi on yksilöllinen ja sen suunnittelu tulee aloittaa kunkin yrityksen ominaispiirteistä. Riskienhallinnan tulee olla kokonaisvaltainen prosessi, joka kulkee muun yritystoiminnan rinnalla. Tuotevastuuriskejä voidaan ja kannattakin pyrkiä hallitsemaan. Keinoja on erilaisia ja yrityksen on itse valittava niistä sopivimmat. Jos yritys toimii pitkälti yhden tuotteen varassa tai se on kooltaan pieni korostuu tuotevastuuriskien hallinta entisestään. Jos riski on iso voi se toteutuessaan kaataa koko yrityksen tai ajaa sen pahoihin taloudellisiin vaikeuksiin. Riskienhallintaa ei siis tule aliarvioida eikä tuotevastuu ilmiönä ole poikkeuksellinen tai katoamassa niin kauan kuin vaihdantaa eri tahojen välillä tapahtuu.

Asiasanat: Riskienhallinta, Tuotevahinko, Tuotevastuu, Tuotevastuuriski, Vahingonkorvaus

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Programme in Business Economics, Option of Law and Administration

Author: Laura Narkiniemi

Title of thesis: Product liability risks and risk management in companies

Supervisor: Lea Isopoussu-Koponen

Term and year when the thesis was submitted: Fall 2012

Number of pages: 47

In modern day society exchange of goods is fast and product markets are more complex. Safety of products has become more important. For a long time the possession of consumers in product injury cases was weak and needed to be changed. Based on this issue, product liability law was passed in 1990 and it is strongly consumer protective. Product liability means liability for product injuries and it is noteworthy in most companies. In accordance with the law, all actors in the distributive trade are responsible for product injuries without negligence.

The purpose of this thesis was to study the Finnish product liability system and different means of risk management related to product liability risks. In the European Union the product liability legislation is harmonised with directive 85/374/EEC on liability for defective products, which means that the Finnish legislation is similar to the majority of the European countries. The approach to the product liability system in this thesis is legislation-orientated. Thesis studied reasons for passing a product liability law and the efficiency of the law and the EU directive. On the other hand this thesis studied the risk management process and different means that companies can employ in their risk management concerning product liability risks. The theoretical background for the thesis consisted of the existing legislation and preliminary works of the laws. Other essential sources were legal and economic literature together with articles written by experts.

Every company has its individual risk management process and specific features which should serve as the basis for the planning of the risk management. Risk management is a comprehensive process and it needs to be linked closely to the business. Product liability risks can be controlled and there are various methods for it. If the business is based on only one product or the company is relatively small the importance of risk management is even enhanced. If high risk actualizes it can bring down the whole company or cause big economic difficulties. Therefore, risk management should not be underestimated. Product liability and product injuries are not uncommon as long as there is an exchange of goods between parties.

Keywords: Compensation, Product injury, Product liability, Product liability risk, Risk management

SISÄLLYS

LYHENTEET.....	6
1 JOHDANTO.....	7
2 TUOTEVASTUU.....	9
2.1 Tuotevahinko.....	9
2.2 Tuotteen käsite.....	10
2.3 Ankaru vastuu.....	11
2.4 Syy-yhteyden vaatimus.....	14
3 SUOMEN TUOTEVASTUUNJÄRJESTELMÄ.....	16
3.1 Tuotevastuun kehitys.....	16
3.2 Sääntely.....	19
3.2.1 EY-direktiivi.....	19
3.2.2 Tuotevastuulaki.....	20
3.2.3 Vahingonkorvauslaki.....	22
4 TUOTEVASTUURISKIEN HALLINTA.....	24
4.1 Riskienhallinta.....	24
4.1.1 Riski.....	25
4.1.2 Riskienhallintaprosessi.....	25
4.2 Tuotevastuuriskien arviointi.....	27
4.3 Tuotevastuuriskien ehkäisy.....	28
4.3.1 Tuotekehitys.....	28
4.3.2 Informaatio.....	30
4.4 Tuotevastuuriskien rajoittaminen sopimuksin.....	31
4.4.1 Sopimus tuotevahinkotapauksissa.....	32
4.4.2 Sopimus riskienhallinnan keinona yritysten välillä.....	33
4.5 Tuotevastuuriskien siirtäminen.....	34
4.5.1 Vakuutukset.....	34
4.5.2 Yhtiörakenteen kautta suojautuminen.....	37
5 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	39
6 POHDINTA.....	43
LÄHTEET.....	45

LYHENTEET

ETA	Euroopan talousalue
EY	Euroopan yhteisö
HE	Hallituksen esitys
KKO	Korkein oikeus
KL	Kauppalaki 27.3.1987/355
KSL	Kuluttajansuojalaki 20.1.1978/38
KuluttajaTurvaL	Kuluttajaturvallisuuslaki 22.7.2011/920
KRL	Kuluttajariitalautakunta
Tuotevastuudirektiivi	Neuvoston direktiivi 85/374/ETY Tuotevastuuta koskevien jäsenvaltioiden lakien, asetusten ja hallinnollisten määräysten lähentämisestä. A:25.7.1985
OikTL, Oikeustoimilaki	Laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista 13.6.1929/228
OYL	Osakeyhtiölaki 21.7.2006/624
TvastuuL	Tuotevastuulaki 17.8.1990/694
VKL	Vahingonkorvauslaki 31.5.1974/412
Vp	Valtiopäivät

1 JOHDANTO

Huomattava osa kaikista henkilövahinkoihin johtavista tapaturmista liittyy jonkin tuotteen käyttöön. Tuotteiden turvallisuuteen liittyvät tekijät ovat siis keskeisessä asemassa pyrittäessä säätelemään tapaturmariskejä yhteiskunnassa. Tuotteen turvallisuuteen liittyvän sääntelyn merkitys on kasvanut kulutustavaramarkkinoiden myötä ja tähän sääntelyn kehitykseen liittyy osaltaan vuonna 1990 voimaan tullut tuotevastuulaki 17.8.1990/694. Tuotevastuulla tarkoitetaan tuotteen aiheuttaman henkilö- tai esinevahingon korvaamista. Tuotevastuukysymykset ovat nykyisin useimmissa yrityksissä arkipäivää ja siten ajankohtaisia.

Yhteiskunta on muuttunut siten, että kuluttaja on etäännyntynyt hyvinkin pitkälti tuotteen valmistajasta ja prosessissa on useita välikäsiä kuten maahantuoja, liikkeellelaskija ja markkinoija. Tällöin tarvitaan lain tasoista sääntelyä siitä, miten tuotevastuutilanteita hoidetaan ja kuka ottaa vastuun silloin, kun tuote aiheuttaa vahinkoja. Yritysten on myös tärkeää tuntea liiketoimintaansa liittyviä riskitekijöitä ja riskienhallintakeinoja, sillä niillä voi olla suurtakin rahallista arvoa yrityksen kannalta. Tuotevastuuseen liittyen on mahdollista tunnistaa riskitekijöitä ja näitä riskejä voidaan pyrkiä hallitsemaan riskienhallintaprosessin kautta.

Tämän työn tarkoituksena on tutkia suomalaista tuotevastuujärjestelmää sekä tuotevastuuseen liittyviä riskejä yritysten näkökulmasta, alkaen riskien arvioinnista ja päätyen aina konkreettisiin riskienhallintakeinoihin. Työn tutkimusongelmia on kaksi:

1. Millainen on Suomen tuotevastuujärjestelmä ja kuinka se on kehittynyt?
2. Kuinka yritykset voivat tunnistaa ja hallita toimintansa tuotevastuuriskejä?

Kolmannessa pääluvussa keskitytään tarkastelemaan Suomen tuotevastuujärjestelmän kehitystä ja sen eriasteista sääntelyä. Työn neljännessä luvussa tarkastelun keskiössä ovat riskien tunnistaminen, niiden ehkäisy tuotekehityksen ja informaation avulla, riskien rajoittaminen sopimuksin sekä siirtäminen yhtiön ulkopuolelle vakuuttamalla tai yritysrakennetta muuttamalla. Yritystoiminnassa riskejä ei ole koskaan mahdollista täysin poistaa, mutta niitä on kuitenkin mahdollista pyrkiä pienentämään liiketoiminnan kannattavuutta parantaen. Tavoitteena on luoda kattava esitys siitä, millaisia keinoja yrityksillä on käytössään tuotevastuuriskien hallinnassa sekä koota katsaus Suomen tuotevastuujärjestelmästä ja sen kehityksestä nykyiseen muotoonsa.

Opinnäytetyö on lainopillinen ja sen tietoperusta rakentuu keskeisestä lainsäädännöstä ja niiden esitöistä. Lainsäädäntöä täydentää oikeuskirjallisuus ja riskienhallinnan näkökulmasta työssä hyödynnetään myös liiketaloudellista kirjallisuutta. Keskeisimpiä säädöksiä ovat tuotevastuulaki (17.8.1990/694), kuluttajaturvallisuuslaki (22.7.2011/920) ja vahingonkorvauslaki (31.5.1974/412). Työssä hyödynnetään myös korkeimman oikeuden ratkaisuja havainnollistamassa teoriaa käytännön esimerkkien kautta.

Tuotevastuulaki perustuu Euroopan neuvoston direktiiviin 85/374/ETY tuotevastuuta koskevien jäsenvaltioiden lakien, asetusten ja hallinnollisten määräysten lähentämisestä. Tuotevastuudirektiivin 21 artiklassa on säädetty Euroopan komissiolle velvollisuus antaa säännöllisin väliajoin kertomus direktiivin soveltamisesta sekä siihen liittyvistä muutosehdotuksista. Näitä kertomuksia on käytetty työssä tarkasteltaessa direktiivin toimivuutta sekä sen vaikutuksia tuotevastuuseen. Euroopan komission toimeksiannosta on tehty myös tutkimus tuotevastuuseen liittyvistä korvausjärjestelmistä sekä tuotevastuudirektiivin toimivuudesta ja sen muutostarpeista. Tätä tutkimusta on hyödynnetty työssä tarkasteltaessa tuotevastuudirektiivin vaikutuksia tuotevastuutapausten määrän lisääntymiseen sekä tuotevastuuvakuutuksiin Euroopan unionissa.

2 TUOTEVASTUU

Yhteiskunnassa, jossa tavaran tuottaja useissa tapauksissa myy itse tuotteen sen käyttäjälle, on tuotteen aiheuttamia vahinkoja mahdollista helposti käsitellä sopimussuhteen osapuolten välisenä kysymyksenä. Nykyisen kehityksen kautta tuotanto on teollistunut, kauppa kansainvälistynyt ja jakeluketjut pidentyneet, tällöin loppukäyttäjä on joutunut yhä etäämmälle tuotteen valmistajasta. Vähittäismyyjän asiantuntemus ei riitä arvioimaan kaikkia myytäviä tuotteita ja niiden turvallisuutta eikä hänen ole mahdollista maksaa korvauksia viallisten tuotteiden aiheuttamista vahingoista jopa sadoille ihmisille samalla kertaa. Tuotteiden aiheuttamat vahingot ovat tulleet siten arvioitaviksi enemmän vahingonkorvausoikeuden kuin sopimusoikeuden piirissä. (Routamo, Ståhlberg & Karhu 2006, 167.)

Tuotevastuulla tarkoitetaan käsitteellisesti vahingonkorvausvastuuta tuotevahingosta. Tuotevastuu aktualisoituu siinä vaiheessa kun tuotevahinko on sattunut, eli kyse on reparatiivisesta, korjaavasta ohjauskeinosta. Tuotevastuulla tarkoitetaan yleensä tuotteiden valmistukseen, maahantuontiin, jakeluun tai myyntiin osallistuvien elinkeinonharjoittajien korvausvastuuta tuottamiensa, maahantuomiensa tai myymiensä tuotteiden aiheuttamista vahingoista. (Wilhelmsson & Kartio 2004, 4-5). Jäljempänä tarkastellaan tarkemmin tuotevastuun ymmärtämiseen ja soveltamiseen läheisesti liittyviä käsitteitä. Tarkastelun kohteena ovat tuotteen määrittely tuotevastuun näkökulmasta, tuotevastuuseen johtavan tuotevahingon määrittelemisen, sekä tiukasti tuotevastuun syntymiseen vaikuttavat ankaran vastuun ja syy-yhteyden käsitteet.

2.1 Tuotevahinko

Tuotevahingolla tarkoitetaan vahinkoa, jonka turvallisuudeltaan puutteellinen tuote aiheuttaa henkilölle tai esineelle. Tuotevahingolla ei tarkoiteta kuitenkaan sellaisia vahinkoja, jotka tuote aiheuttaa itselleen. Tällaiset vahingot korvataan tuotteen virhettä koskevien säännösten perusteella, jolloin tarkasteltavaksi tulevat kuluttajansuojalaki, kauppalaki tai sopimusperusteinen korvaus. (Henriksson & Majjala 1992, 29.) Toinen rajoitus esinevahinkojen korvattavuudessa tuotevastuun perusteella liittyy yritysten ja julkisyhteisöjen omaisuuteen kohdistuneisiin vahinkoihin. Koska tuotevastuun pääasiallisena tarkoituksena on suojata yksityishenkilöitä, on yritysten oikeus korvaukseen jätetty sopimusoikeudellisen sääntelyn piiriin. Hallituksen esityksen

mukaan tämän käytännön ei nähty aiheuttaneen minkäänlaisia ongelmia, joten siihen ei haluttu tehdä muutoksia tuotevastuulain myötä. (HE 119/1989 vp, 22.)

Tuotevahinkoon johtavia syitä voivat olla esimerkiksi suunnittelu-, valmistus-, ohje- tai kehittelyvirhe. Suunnitteluvirheestä on kyse silloin kun tuote on siten väärin suunniteltu, että se aiheuttaa vaaraa tai vahinkoa. Valmistusvirhe on taas sinänsä oikein suunnitellun tuotteen epäonnistunut valmistus, jolloin tuotteesta ei tule suunnitelman mukainen ja se aiheuttaa vahinkoa. Käyttäjälle tuotteen markkinoinnin yhteydessä annetut ohjeet voivat myöskin olla siten puutteelliset ja epäselvät, että käyttäjä vahingoittaa itseään, vaikka tuote oikeiden ohjeiden mukaisesti käytettynä olisi turvallinen, tällöin puhutaan ohjevirheestä. Kehittelyvirheellä tarkoitetaan valmistushetkellä parhaan mahdollisen tietämyksen mukaisesti oikein valmistetun tuotteen osoittautumista myöhemmin vaaralliseksi. (Routamo ym. 2006, 168.) Seuraavassa korkeimman oikeuden ratkaisussa on kyse ohjevirheestä, joka sai aikaan tuotevahingon, josta virheellisiä tietoja antanut valmistaja joutui korvausvastuuseen.

KKO 1981 II 109

Puutarhuri oli käyttänyt kurkunviljelyyn käytetyssä kasvihuoneessa talvihuosienien torjuntaan kasvinsuojelupölytettyä tuotteen valmistajalta saamiensa ohjeiden mukaisesti. Tämä pölyte oli kuitenkin sisältänyt kurkunviljelyyn sopimatonta kvintotseenia, jonka seurauksena puutarhuri menetti suuren osan sadostaan.

2.2 Tuotteen käsite

Tuotevastuulaki 17.8.1990/694 määrittelee tuotteen irtaimeksi esineeksi (TvastuuL 1.2). Irtain esine on käsitteellisesti suppeampi kuin kauppalaissa 27.3.1987/355 käytetty termi irtain omaisuus (KL 1.1), joka käsittää kaiken muun paitsi kiinteän omaisuuden, muun muassa myös arvopaperit, saatavat ja muut oikeudet. Myös kuluttajansuojalaissa 20.1.1978/38 mainittu kulutushyödyke, jolla tarkoitetaan tavaroita, palveluksia sekä muita hyödykkeitä ja etuuksia, joita tarjotaan luonnollisille henkilöille tai joita tällaiset henkilöt olennaisessa määrässä hankkivat yksityistä talouttaan varten (KSL 1.3), on käsitteellisesti laajempi kuin tuotevastuulain tarkoittama tuote. (Wilhelmsson & Rudanko 2004, 65.)

Tuotevastuulaki jättää siis ulkopuolelleen kiinteät esineet. Myös toisen maalla sijaitseva rakennus, joka luetaan irtaimiksi esineiksi, jää lain soveltamisalan ulkopuolelle (TvastuuL 1.2). Tästä seuraa se, että esimerkiksi rakennusvirheen aiheuttamat vahingot eivät tule korvattavaksi tuotevastuun piirissä, vaan vahingonkorvauslain 31.5.1974/412 tai sopimuksen perusteella. (HE 119/1989 vp, 42). Tuotevastuuseen liittyvää tuotteen käsitettä voidaan rajata lisäksi koskemaan vain tuotteita, jotka on laskettu liikkeelle elinkeinotoiminnassa. Tuotevastuulaki ei täten sovellu tapaukseen, jossa tuotetta ei ole valmistettu, markkinoitu, maahantuotu tai liikkeellelaskettu lainkaan elinkeinotoiminnassa, eli yksityiseen käyttöön valmistetut tuotteet ovat tuotevastuun ulkopuolella. (Wilhelmsson & Rudanko 2004, 81.)

Tuotevastuulakia säädettäessä hallituksen esitykseen (HE 119/1989) oli nimenomaisesti lisätty maininta sähköstä ja sen soveltumattomuudesta irtaimiksi esineiksi. Vaikka sähköä ei voida lukea irtaimiksi esineiksi ja se jätettiin alun perin tuotevastuulain ulkopuolelle, sisällytettiin se kuitenkin jälkepäin mukaan tuotevastuulakiin (TvastuuL 1.3). Tämä johtuu siitä, että neuvoston direktiivi 85/374/ETY lukee nimenomaisesti mukaan tuotteen käsitteeseen myös energian, jolloin suomalaista lainsäädäntöä on muutettu vastaamaan yhtenäistä eurooppalaista käytäntöä (Ämmälä 2006, 332).

Tuotevastuulakia ei sovelleta ainoastaan lopputuotteisiin, vaan myös osatuotteet kuuluvat tuotevastuun piiriin. (Wilhelmsson & Kartio 2004, 82). Osatuotteella tarkoitetaan tuotteen raaka-ainetta ja osaa sekä tuotteen valmistuksessa tai tuottamisessa käytettyä ainetta (TvastuuL 1.4). Tuotevastuulaki rajaa kuitenkin vastuuta osatuotteesta siten, että vastuu ei koske osatuotteesta tuotteelle aiheutunutta vahinkoa, jos osatuote oli liitetty tuotteeseen ennen tuotteen liikkeellelaskemista (TvastuuL 2.1 § 1k). Esimerkiksi tilanteessa, jossa tuote tulee vialliseksi korjauksen seurauksena, lasketaan se mukaan tuotevastuun piiriin, jos vika aiheutuu varaosasta, eli osatuotteesta, muttei kuitenkaan jos tuote vahingoittuu pelkästään korjauksen virheellisyyden vuoksi. (HE 119/1989 vp, 42.)

2.3 Ankaruus vastuu

Jotta vahingonkärsijä ylipäättään on oikeutettu vahingonkorvaukseen, tulee olla olemassa vastuuperuste sekä todettavissa, että syntynyt vahinko on syy-yhteydessä tekoon tai toimintaan (Hemmo 2005b, 110. ; Routamo ym. 2006, 81). Keskeisimpiä kysymyksiä vahingonkorvausoikeudessa on tuottamuvastuun ja ankaruuden vastuun välinen suhde.

Tuottamusvastuu on lähtökohtaisesti pääsääntönä valittaessa vastuuperustetta. (Hemmo 2005b, 23, 91.) Tämä tarkoittaa sitä, että se joka tahallisesti tai tuottamuksella aiheuttaa toiselle vahingon on velvollinen korvaamaan sen (VKL 2:1.1). Ankaraa vastuuta kuvataan usein tämän periaatteen vastakohtana. Ankaralla vastuulla tarkoitetaan tuottamuksesta riippumatonta vastuuta. Vahinko johtaa korvausvastuun syntymiseen riippumatta siitä, onko vahinko tapahtunut huolimattomalla tai tahallisella teolla vai onko se tapaturma. (Wilhelmsson & Rudanko 2004, 10.) Seuraavassa korkeimman oikeuden ratkaisussa, jossa kaupungille asetettiin korvausvastuu tuottamuksesta riippumatta, sovelletaan ankaran vastuun periaatetta.

KKO:2001:61

Kadun päällystämisen pohjatyöstä syntynyt särinä oli aiheuttanut rakennuksen seiniin halkeamia. Kaupunki, jonka lakisääteisiin velvollisuuksiin kadun rakentaminen kuului, oli toiminnan harjoittajana tuottamuksesta riippumatta vastuussa vahingon korvaamisesta, vaikka työn oli suorittanut itsenäinen urakoitsija.

Tuotevastuu luetaan mukaan ankaran vastuun piiriin. Ennen tuotevastuulain säätämistä tuotevahinkojen korvaus määräytyi pitkälti vahingonkorvauslain säännösten perusteella. Tällöin vahingon korvaaminen edellytti tuottamusta eli vahingonkärsijän tuli näyttää toteen elinkeinonharjoittajan virheellinen menettely. Nykyisin tuotevastuuajattelu siis rakentuu ankaran vastuun periaatteelle ja siirtymistä tuottamusvastuusta ankaraan vastuuseen voidaan pitää tuotevastuuajattelun ytimenä. (Henriksson & Majjala 1992, 16,18.) Ankaraa vastuuta on sekä säädetyin lain, että oikeuskäytännön kautta syntynyttä. Tuotevastuu luetaan näistä ensimmäiseen ryhmään eli varsinaisen ankaran vastuun piiriin (Hemmo 2005b, 91). Seuraavasta korkeimman oikeuden tapauksesta käy ilmi ennen tuotevastuulain säätämistä vallinnut tuottamusvastuun soveltamisperiaate, minkä johdosta korvausvaade myyjää kohtaa hylättiin.

KKO 1981 I 1

Myymästä oli ostettu kotimaisia grillimakkaraita ilmativiissä muovipakkauksessa. Erään makkaran sisällä ollut metallipala oli vaurioittanut makkaraa syöneen henkilön hammasta. Makkaran valmistajan nimi oli merkitty pakkaukseen ja se oli täten tullut vahingoittuneen tietoon. Kun myyjän henkilökunta ei ollut menetellyt huolimattomasti eikä myyjä vastannut vahingosta pelkästään sillä perusteella, että hän oli myynyt makkaran, vahingoittuneen myyjään kohdistama vahingonkorvauskanne hylättiin.

Tuotevastuulain mukaan vahingonkorvausta on suoritettava vahingosta, joka on aiheutunut siitä, että tuote ei ole ollut niin turvallinen kuin on ollut aihetta odottaa ja turvallisuutta arvioidessa on otettava huomioon liikkeelle laskemisen ajankohta, tuotteen ennakoitavissa oleva käyttö, tuotteen markkinointi ja käyttöohjeet sekä muut seikat (TvastuuL 3). Korvausvastuuta ei kuitenkaan synny jos puutteellisuus johtuu siitä, että tuotteen on vastattava viranomaisen määräyksiä tai jos on todennäköistä, että tuotteessa ei ole ollut vahingon aiheuttanutta puutetta liikkeelle laskettaessa (HE 119/1989, vp.1.)

Edellä mainitun pykälän sisältöä voidaan pitää yleislausekkeena, jolloin harkinnassa tulee ottaa huomioon kaikki yksittäistapauksissa ilmenevät seikat, sillä lakiin ei ole voitu kirjata mitään yksiselitteistä kriteeriä, joka kertoisi onko tuote ollut turvallisuudeltaan puutteellinen vai ei. Puutteellinen turvallisuus on asetettu vastuukriteeriksi, koska ei ole tarkoituksenmukaista asettaa valmistajaa vastuuseen kaikista vahingoista, jotka ovat syy-yhteydessä valmistamansa tuotteen käyttöön. Tuottamusvastuuseen eron tekee kuitenkin se, että tuotteen puutteellisen turvallisuuden ei tarvitse johtua kenenkään huolimattomuudesta. (Wilhelmsson & Rudanko 2004, 146,157.)

Turvallisuuspuutetta arvioitaessa otetaan huomioon kaikki asiaan vaikuttavat seikat ja arvioinnin on oltava objektiivista. Tällöin huomiota kiinnitetään tuotteen ominaisuuksiin ja käyttäjän oikeutettuihin odotuksiin. Merkitystä ei ole kuitenkaan sillä, mistä seikasta tuotteen turvallisuuspuute johtuu, vaan riittävää on, että objektiivisesti arvioituna tuotteessa voidaan havaita oleva turvallisuuspuute. (HE 119/1989, vp. 27.) Kun pohditaan kenen aiheellisia odotuksia tulisi arvioida on kyse luonnollisesti kuluttajasta ja mahdollisesta vahingonkärsijästä. Asiaa tarkastellaan näiden tahojen näkökulmasta eikä esimerkiksi mahdollisten korvausvelvollisten. (Wilhelmsson & Rudanko 2004, 159.)

Turvallisuuden arvioinnissa lähdetään liikkeelle siitä minkälaiset olosuhteet olivat tuotetta liikkeelle laskiessa. Luovuttaessaan tuotteen valvontavaltansa ulkopuolelle elinkeinonharjoittaja osoittaa katsovansa, että tuote on riittävän turvallinen laskettavaksi yksityiseen käyttöön. Jos tuote tulee turvallisuudeltaan puutteelliseksi esimerkiksi sen vuoksi, että se kuluu käytössä, ei sitä voida laskea puutteeksi ellei tällainen riski ole ollut otettavissa huomioon jo ennen liikkeelle laskemista. Myöskään myöhemmin kehitettävät uudet, turvallisuudeltaan paremmat tuotteet eivät vaikuta siihen miten turvallisuutta arvioidaan vahingon sattuessa. Sen sijaan jos tuote todetaan turvallisuudeltaan puutteelliseksi, mutta sen markkinointia jatketaan siitä huolimatta, voidaan valmistajan tai maahantuojan katsoa syyllistyneen huolimattomuuteen. On olemassa myös

sellaisia tuotteita, joiden tiedetään aiheuttavan varmuudella tai suurella todennäköisyydellä henkilövahinkoja, mutta niitä ei kuitenkaan kielletä. Tällaisia tuotteita ovat muun muassa alkoholi ja tupakka. Näissä tapauksissa lähdetään siitä, että kuluttaja on tietoinen tällaisista tunnetuista riskeistä ja ottaa tietoisesti riskin, jolloin vastuuta elinkeinonharjoittajalle ei synny. (HE 119/1989 vp, 27-28.)

Tuotevastuulain mukainen vahingonkorvausvastuu on tuotteen valmistajalla tai tuottajalla, maahantuojalla, liikkeellelaskijalla sekä markkinoijalla (TvastuuL 5.1). Korvausvelvollisia koskevilla säännöksillä on haluttu aikaansaada järjestelmä, jossa vastuu kanavoituu yhden korvausvelvollisen kannettavaksi. Ensisijainen vastuu on asetettu tuotteen valmistajalle, joka luo toiminnallaan vahinkoriskin. Valmistajalla on myös valta päättää tuotteeseen turvallisuuteen vaikuttavista seikoista. Hän myöskin tuntee tuotteen parhaiten ja omaa edellytykset vastata tuotevahingoista. (HE 1989/119 vp, 23.)

Jos tuotteen valmistajaa ei tiedetä, on tuotteen liikkeellelaskijalla, maahantuojalla sekä markkinoijalla vastuu tuotteen aiheuttamista vahingoista, elleivät he pysty osoittamaan vahingonkärsijälle kuka on tuotteen valmistaja tai tuottaja. (TvastuuL 6). Maahantuojan vastuu liittyy nimenomaisesti maahan tuotuihin tuotteisiin, jotka on tarkoitettu laskettavaksi liikkeelle elinkeinotoiminnassa. Maahantuoja voi välttyä korvausvelvollisuudelta osoittamalla, että tuotteita ei ole tuotu maahan liikkeelle laskettavaksi elinkeinotoiminnassa. (Wilhelmsson & Rudanko 2004, 117.) Markkinoijan ja liikkeellelaskijan vastuu on selkeästi toissijaista. Myyjä voi joutua myös erityisissä tilanteissa vastuuseen tuotevahingoista. Jos vahinkoa aiheuttaneesta tuotteesta ei käy ilmi valmistaja, tuottaja tai maahantuoja eikä myyjä ilmoita kuuden kuukauden kuluessa kuka on tuotteen kotimainen valmistaja tai keneltä hän on tuotteen hankkinut. (HE 1989/119 vp, 25.)

2.4 Syy-yhteyden vaatimus

Vahinkoa kärsineen on näytettävä toteen vahinko, tuotteen puutteellinen turvallisuus sekä puutteellisen turvallisuuden ja vahingon välinen syy-yhteys (TvastuuL 4a). Syy-yhteyden vaatimus kuuluu korvausvastuun yleisiin edellytyksiin sekä tuottamusvastuussa että ankarassa vastuussa. Syy-yhteyttä arvioitaessa kiinnitetään huomiota tapahtumakulkuun. Syy-yhteyden voidaan katsoa olevan olemassa silloin, kun ilman vahingon aiheuttavaa tekoa olisi toteutunut jokin toinen tapahtumankulku, johon ei olisi sisällynyt tarkasteltavaa vahinkoa. Joissain tilanteissa

myös henkilön passiivisuus voi aiheuttaa vahingon. Tällöin on kyse siitä, että henkilöllä olisi ollut velvollisuus ryhtyä tiettyyn toimenpiteeseen, jotta vahinko olisi vältetty. (Hemmo 2005b, 110-111.)

Syy-yhteyden toteaminen tapahtuu niin sanotun *conditio sine qua non*-periaatteen mukaisesti. Tämä tarkoittaa yksinkertaisesti sitä, että on osoitettava, ettei korvattavaa vahinkoa olisi syntynyt, ellei vahingon syyksi epäiltyä tapahtumaa olisi sattunut (Routamo ym. 2006, 343-344). Ankaran vastuun alueella ei tarkastella niinkään yksittäisiä tapahtumia, vaan keskitytään harjoitetun toiminnan sekä vahingon väliseen kausaaliteettiin (Hemmo 2005b, 111). Edellä mainitusta johtuu, että ankaran vastuun piirissä syy-yhteydeltä ei vaadita niin suurta todennäköisyyttä tai ennalta-arvattavuutta kuin tuottamusvastuun piirissä. (Routamo ym. 2006, 345.) Seuraavasta korkeimman oikeuden ratkaisusta käykin ilmi, kuinka ankaran vastuun yhteydessä syy-yhteys todettiin riittävästi toteen näytetyksi, vaikka täyttä varmuutta asiasta ei ollut.

KKO:1995:53

Valtion viranomaiset järjestivät massarokotuksia uhkaavan polioepidemian torjumiseksi. Rokotuksen saatuaan A oli sairastunut. Vaikka rokotuksen ja sairauden syy-yhteyttä ei voitu pitää lääketieteellisesti selvitetynä, A:n katsottiin riittävästi näyttäneen syy-yhteyden rokotuksen ja sairastumisen välillä. Rokotuksen toimeenpanijana valtio veloitettiin korvaamaan rokotuksen aiheuttama yllättävä vahinko, jota enempää rokotuksen toimeenpanijat kuin rokotettavat itse eivät olleet pystyneet ennakoimaan.

3 SUOMEN TUOTEVASTUUJÄRJESTELMÄ

Tuotevastuu on lähtöisin Yhdysvalloista, josta ajattelumalli on levinnyt myös meille Eurooppaan. Euroopassa hyväksyttiin Euroopan yhteisöä koskeva tuotevastuudirektiivi (85/374/ETY) vuonna 1985. Tuotevastuudirektiivi määräsi yhteisön jäsenet säätämään kansallisen tuotevastuulainsäädäntönsä noudattaen direktiivin säännöksiä. Suomessa oli myös pitkään kehitteillä omaa tuotevastuulainsäädäntöä toteutettavaksi yhdessä kuluttajansuojalain kanssa. Tätä kehitystyötä ei saatettu kuitenkaan loppuun samassa ajassa kuluttajansuojalain kanssa, joka tuli voimaan vuonna 1978, vaan saimme odotella kansallista tuotevastuulakiamme vielä useita vuosia. (Henriksson & Majjala 1992, 13-14.) Tässä luvussa tarkastellaan tarkemmin suomalaista tuotevastuujärjestelmää ja sen eriasteista sääntelyä.

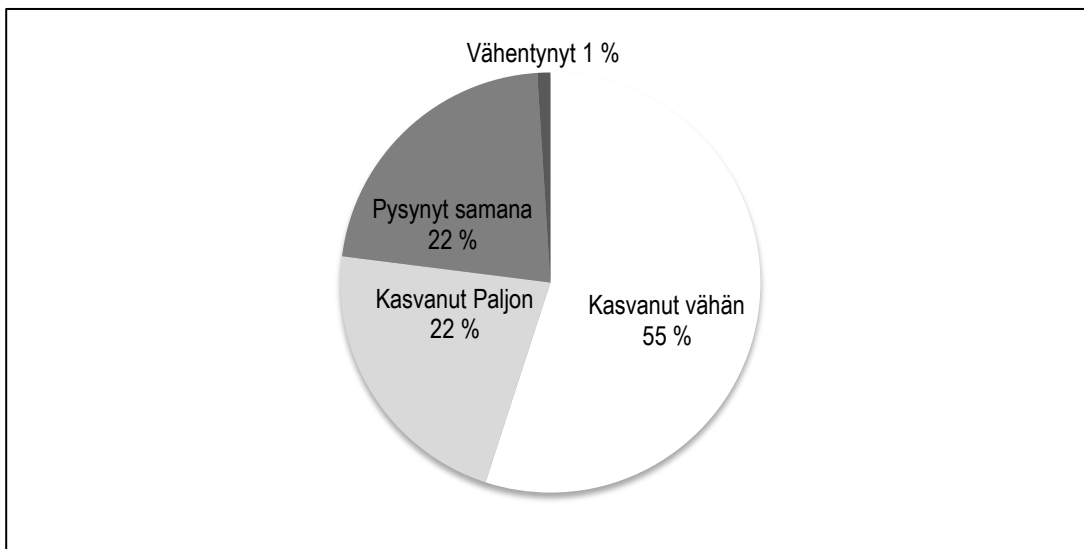
3.1 Tuotevastuun kehitys

Kuten edellä on mainittu tuotevastuun voidaan sanoa olevan lähtöisin Yhdysvalloista. Voidaan kuitenkin todeta, että esimerkiksi Englannissa oli tuotevastuuseen liittyvää lainsäädäntöä jo vuonna 1266. Lisäksi viitteitä tuotevastuun kaltaisiin säännöksiin oli jo huomattavasti tätä aiemmin 500-luvulla. Tästä huolimatta tuotevastuuta voidaan pitää nykyaikaisena oikeudellisena ilmiönä, joka kehittyi vahvasti toisen maailmansodan jälkeisen voimakkaan teollistumisen seurauksena. Massatuotantoon siirtyminen, tuote- ja valmistusketjujen monimutkaistuminen sekä kaupankäynnin kansainvälistyminen vauhdittivat kehitystä. (Mononen 2004, 16-17.)

Globalisoitumisen ja teollisuuden voimakkaan kehityksen myötä tuotevahinkotapausten määrä on kasvanut voimakkaasti. Tieteen kehitys on myös osaltaan helpottanut ja parantanut tuotevahinkojen syntymiseen vaikuttaneiden tekijöiden selvittämistä. Lisäksi tietoisuus riskitekijöistä on kasvanut, jolloin on voitu kehittää tuoteturvallisuutta sekä korostaa kuluttajien vastuullisuutta tuotteiden käytössä. (Mononen 2004, 16-17.) Vuonna 2003 EU:n komissio teetti tutkimuksen tuotevastuudirektiivistä ja sen soveltamisesta sekä muutostarpeista. Vuosina 2001 ja 2002 suoritettiin kysely, joka lähetettiin neljän eri ryhmän edustajille. Ensimmäisen ryhmän muodostivat kuluttajien edustajat, kansallisista sekä EU-tason kuluttajayhdistyksistä. Toinen ryhmä muodostui tuotteiden tuottajista ja toimittajista. Kolmanteen ryhmään kuuluivat vakuutusenantajat, jälleenvakuuttajat, vakuutusyhdistykset ja vakuutusvälittäjät. Viimeinen

ryhmä koostui lakimiehistä, lainsäädäntöviranomaisista ja muista valtion laitoksista sekä akateemisista edustajista. (Lovells, 2003)

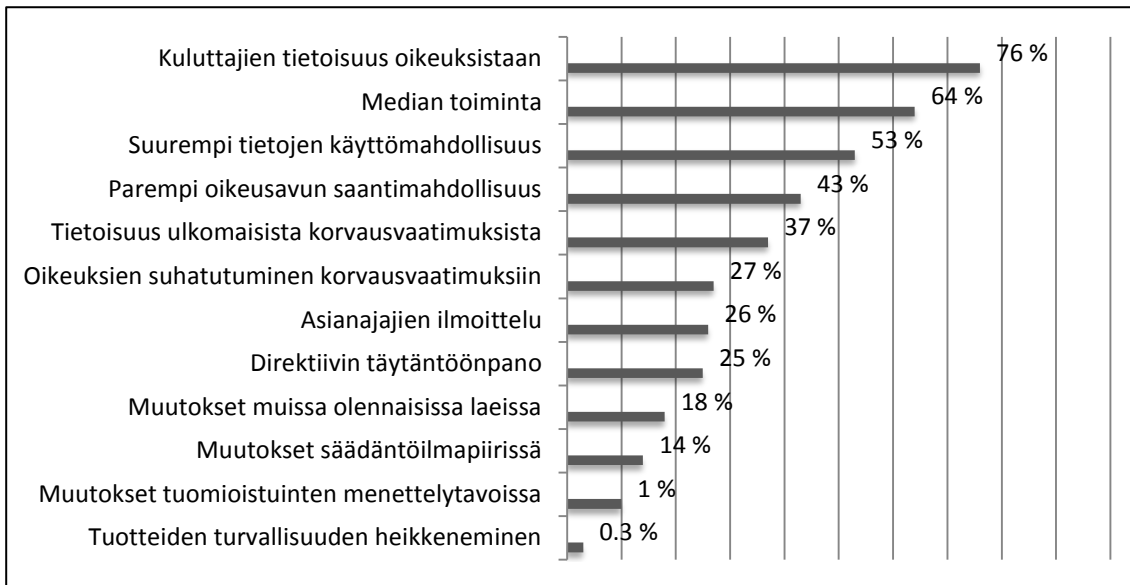
Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että tutkimukseen osallistuneet tahot olivat selkeästi sitä mieltä, että edellisen kymmenen vuoden aikana tuotevastuutapausten määrä oli selkeästi kasvanut. Reilut puolet vastaajista oli sitä mieltä, että tuotevastuutapausten määrä oli kasvanut vähän ja reilu viidesosa vastaajista ilmoitti määrän kasvaneen huomattavasti. Loput vastaajista olivat sitä mieltä, että tapaukset olivat joko vähentyneet tai säilyneet ennallaan (Kuvio 1). Tämän voidaan katsoa olevan selkeästi poikkeava mielipide siihen mitä Euroopan komissio on lausunut vuonna 1995 ensimmäisessä tuotevastuuta koskevassa kertomuksessaan. Komissio totesi, että tuotevastuutapausten ei ollut todettu kasvaneen direktiivin säätämisen jälkeen. Samalla komissio mainitsi kuitenkin, että kokemusta ja tietoa direktiivin vaikutuksista oli vielä verraten vähän. (Euroopan komissio 1995, 2.)

KUVIO 1. Tuotevastuuta koskevien korvausvaatimusten lukumäärän on muutos vuosina 1992-2002. (Lovells, 2003.)

Seuraavassa kuviossa (Kuvio 2) on esitetty tekijöitä, jotka tutkimukseen vastanneiden tahojen mielestä ovat vaikuttaneet tuotevastuuta koskevien korvauskanteiden määrän lisääntymiseen. Selkeästi suurimpina tekijöinä tuotevastuutapausten määriin vaikuttavat kuluttajien kasvanut tietoisuus oikeuksistaan (76 % vastaajista) sekä median toiminta (64 % vastaajista). Median toiminnalla tarkoitetaan tuotevastuusta ja tuotevastuutapauksista tiedottamista julkisuudessa eri

tiedotusvälineiden kautta. Vaikka tuotevastuudirektiivin täytäntöönpano on joltain osin vaikuttanut tuotevastuutapausten määrän kasvuun, voidaan tutkimuksen perusteella päätellä, että se on kuitenkin toissijainen tekijä kuluttajien kasvaneen tietoisuuden ja median toiminnan rinnalla.

KUVIO 2. Tekijät, jotka ovat vaikuttaneet tuotevastuuta koskevien korvauskanteiden lisääntymiseen (Lovells, 2003)

Tuotevastuutapausten lisääntymiseen on siis vaikuttanut paljon tapausten saama julkisuus. Esimerkiksi Englannissa ja Yhdysvalloissa paljon julkisuutta saaneet isot ryhmäkanteet, joissa vaadittiin vahingonkorvausta tuotevastuuperusteella nostivat ihmisten tietoisuutta oikeuksistaan. Tämän voidaan sanoa vaikuttaneen kuluttajien halukkuuteen nostaa kanteita ja perätä oikeuksiaan. Suomessa tällaista kehitystä ei ole ollut havaittavissa, vaikka tuotevastuutapauksia onkin noussut uutiskynnyksen yli. Suurin julkisuutta saavuttanut juttu suomalaisessa oikeudessa on ollut niin sanottu ”tupakkaoikeudenkäynti” (KKO 2001:58). Suomessa kyse on kuitenkin ennemminkin yksittäisistä ja pienistä yksityishenkilöiden jutuista, jotka eivät useinkaan päädy tuomioistuimiin saakka. Tuotevastuukysymykset ovat myös yrityksille hyvin ongelmallinen aihe ja ne halutaan pitää poissa julkisuudesta. Yritykselle voi syntyä tapauksista paljon ylimääräisiä kustannuksia. Lisäksi imagolle ja maineelle voi tulla kolauksia. (Mononen 2004, 12-13.)

3.2 Sääntely

Tuotevastuuta koskevaa sääntelyä löytyy niin kansalliselta kuin Euroopan unionin tasoltakin. Suomen kansallinen tuotevastuulaki (17.8.1990/694) on nykyisin täysin yhdenmukainen Euroopan yhteisöjen tuotevastuudirektiivin (85/374/ETY) kanssa ja oman osansa sääntelyyn tuo myös vahingonkorvauslaki (31.5.1974/412). Seuraavissa alaluvuissa käydään tarkemmin läpi eri säännösten välisiä yhteyksiä ja niiden kehitystä nykyiseen muotoonsa.

3.2.1 EY-direktiivi

Tuotevastuusäännösten valmistelu alkoi Euroopan yhteisöjen piirissä jo 1960-luvun lopulla. Pitkän ja vaikean valmistelun päätteeksi EY:ssä hyväksyttiin vuonna 1985 Neuvoston direktiivi (85/374/ETY) tuotevastuuta koskevien jäsenvaltioiden lakien, asetusten ja hallinnollisten määräysten lähentämisestä, jäljempänä tuotevastuudirektiivi. Valmisteluvaiheessa esitettiin paljon kritiikkiä siitä, kuuluiko tuotevastuu lainkaan EY:n lainsäädäntövallan piiriin. Perusteluiksi esitettiin väite, että tuotevastuusäännösten poikkeavuudet saattavat vääristää kilpailua ja vaikuttaa tavaroiden liikkuvuuteen yhteismarkkinoilla. Kritiikki ei kuitenkaan estänyt aikanaan direktiivin hyväksymistä eikä tähän kysymykseen ole myöhemmin lainkaan palattu. (Wilhelmsson & Rudanko 2004, 36-37.)

Tuotevastuudirektiivin tarkoituksena on harmonisoida tuotevastuun sääntelyä jäsenvaltioiden kesken (Euroopan komissio 2011, 4). Tavoitteessa on onnistuttu kuitenkin vain osittain ja merkittäviä eroja jäsenvaltioiden välillä on edelleen. Yksi tekijä on optiosäännökset, jotka antavat liikkumavaraa kansallisen lain säätämiseksi. (Wilhelmsson & Rudanko 2004, 44.) Tuotevastuudirektiivi on niin sanottu maksimidirektiivi, joka tarkoittaa sitä, että jäsenvaltiot eivät saa alittaa eivätkä ylittää direktiivissä mainittua oikeussuojan tasoa. Direktiiviin on kuitenkin liitetty muutamia optioita, jotka jäsenvaltiot voivat toteuttaa tai olla toteuttamatta, valintansa mukaan. Yksi esimerkki optioista on tuotekehittelyvahingot. Jäsenvaltio voi halutessaan liittää kyseiset vahingot korvattavaksi tuotevastuun piirissä, kuten esimerkiksi Suomessa on tehty. (Mononen 2004, 27.) Tällaisia optioita päädyttiin liittämään tuotevastuudirektiiviin, sillä jäsenvaltioiden poliittisten ristiriitojen vuoksi muutoin ei olisi saavutettu pitävää kompromissia (Wilhelmsson & Rudanko 2004, 39).

Eroja eri maiden välillä on myös korvausten määrissä, sillä tuotevastuudirektiivissä ei ole tätä lainkaan vahvistettu, vaan se on jätetty kansallisten lakien varaan. Euroopan eri maiden korvaustasot vaihtelevat toisistaan verraten paljon, mutta tähän asiaan ei ole kuitenkaan unionin piirissä nähty aiheelliseksi puuttua. (Wilhelmsson & Rudanko 2004 45.) Tuotevastuudirektiivi ei myöskään rajoita mahdollisuutta saada korvausta muun lain nojalla (Tuotevastuudirektiivi 13 art). Tällöin eri maiden poikkeavien säännösten perusteella voi olla suurtakin merkitystä sillä, minkä valtion lain mukaan asiaa käsitellään (Wilhelmsson & Rudanko 2004, 45.)

Komissio on todennut, viimeisimmässä direktiiviä koskevassa kertomuksessaan, direktiivin varmistavan riittävällä tavalla, että kuluttajien ja valmistajien intressit pysyvät tasapainossa. Direktiivin katsotaan olevan väline, joka takaa todellisuudessa mahdollisuuden vaatia korvauksia turvallisuudeltaan puutteellisten tuotteiden aiheuttamista vahingoista. Kansalliset toimijat pitävät tärkeänä sitä, että on olemassa toimiva vastuujärjestelmä, jonka avulla sovitetaan yhteen yritysten ja kuluttajien intressit. Komissio on kertomuksessaan todennut myös, että direktiivin tarkoituksena ei ole yhdenmukaistaa kaikkia turvallisuudeltaan puutteellisten tuotteiden vastuuseen liittyvää lainsäädäntöä Euroopan unionissa. Osaltaan myös unionin tuomioistuin oikeuskäytännöllään yhdenmukaistaa soveltamisalan määrittämistä ja yhtenäistää direktiivin täytäntöönpanoa. Komissio ei täten ole nähnyt tarpeelliseksi tehdä muutoksia tuotevastuudirektiiviin. (Euroopan komissio 2011, 11-13.)

3.2.2 Tuotevastuulaki

Suomen tuotevastuulain valmistelu oli myös pitkä prosessi. Alun perin ajatuksena oli liittää tuotevastuu osaksi kuluttajansuojasäädäntöä, mutta se jätettiin kuitenkin pois kuluttajansuojalaista lähinnä elinkeinoelämän vastustuksen vuoksi. (Wilhelmsson & Rudanko 2004, 48.) Tuotevastuulaki 17.8.1990/694 säädettiin noudattaen aikaisemmin hyväksytyä EY:n tuotevastuudirektiiviä, vaikka Suomi ei tuolloin ollut Euroopan yhteisön jäsen. Direktiiviä noudatettiin lakia säädettäessä muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta. Säädetty tuotevastuulaki oli tuotevastuudirektiiviä tiukempi, sillä suomalaisen tuotevastuulakiin otettiin mukaan muun muassa korvattavaksi tuotekehittelyvahingot, omavastuuosuutta ei ollut lainkaan ja jalostamattomat alkutuotteet liitettiin mukaan lain piiriin. (HE 119/1989 vp, 1-2.)

Tuotevastuulaille kirjattiin hallituksen esitykseen liuta tavoitteita. Lain tarkoituksena on ehkäistä ennakolta tuotevahinkoja siten, että valmistajat ja maahantuojat tehostaisivat tuotteidensa

ennakkovalvontaa. Esitöissä asetettiin myös tavoitteeksi parantaa vahinkoa kärsineen oikeussuojaa tuotevahinkotilanteissa ja lisäksi tuotevahinkojen aiheuttamat taloudelliset rasitukset haluttiin saada jakautumaan aiempaa oikeudenmukaisemmin, sillä esityksessä katsottiin, että vahingot jäivät liaksi vahinkoa kärsineen ja osaksi myös yhteiskunnan kannettavaksi. Lain myötä haluttiin kokonaisuudessaan saattaa tuotevastuu eurooppalaiselle tasolle sekä varmistaa, että vahinkoa kärsinyt saisi vähintään saman tasoisen korvauksen tuotevahingoista kuin muissakin Euroopan maissa. (HE 119/1989 vp, 16.)

Tuotevastuulakia on muutettu sen voimaantulon jälkeen kolme kertaa. Merkittävin muutos tehtiin vuonna 1993 kun tuotevastuulaki saatettiin kaikilta osin vastaamaan tuotevastuudirektiiviä. Kun Suomi liittyi Euroopan talousalueeseen (ETA) 1989, muutettiin ETA-sopimuksen johdosta tuotevastuudirektiivin kanssa ristiriidassa olleet kohdat tuotevastuulaistamme. Muutokset eivät suuresti vaikuttaneet jo vallinneeseen oikeustilaan, vaan ne olivat lähinnä lakitekniisiä muutoksia. Tärkeimmät muutoksista käytännössä heikensivät kuluttajansuojaa. Ensinnäkin maahantuojan vastuuta laajennettiin siten, että vastuunkantajaksi määräytyi se taho, joka oli tuonut tuotteen ETA-alueelle ei Suomeen, jolloin kuluttaja ei välttämättä voi osoittaa vaatimustaan Suomessa olevalle taholle. Toiseksi otettiin käyttöön omaisuusvahinkoja koskeva alaraja. (Wilhelmsson & Rudanko 2004, 51-52.) Tällöin omaisuusvahingot, jotka jäivät 2350 markan (500 euron) alapuolelle, eivät tule korvattavaksi tuotevastuulain mukaisesti (TvastuuL 8).

Ennen tuotevastuulain säätämistä käytiin keskustelua siitä, kuinka laki tulisi vaikuttamaan yritystoimintaan, vakuutustoimintaan ja oikeuskulttuuriin. Ajateltiin, että yritysten tulisi ohjata suurempia resursseja tuotevastuuriskien ehkäisyyn ja niiltä varautumiseen sekä uskottiin tuotevastuutapausten lisääntyvän huomattavasti aikaisemmasta. Jälkeenpäin on huomattu, ettei tuotevastuulaki aiheuttanut niin suuria muutoksia kuin oletettiin ja todellisuudessa ne jäivät yllättävän pieniksi. Tuotevastuun ei voida katsoa vaikuttaneen vakuutusten hintoihin huomattavasti, vaikka tuotevastuuvakuutukset ovat tulleet luonnolliseksi osaksi yritysten vastuuvakuutuksia. (Mononen 2004, 34-35.) Tuotevastuoikeudenkäyntejäkin on hyvin vähän. Korkein oikeus ei ole käsitellyt vielä ainoatakaan tuotevastuuseen liittyvää tapausta. Myöskään EY-tuomioistuinta eivät ole suuremmin tuotevastuukysymykset työllistäneet ja suurin osa siellä käsitellyistä tapauksista on liittynyt tuotevastuudirektiivin implementointiin (Wilhelmsson & Rudanko 2004, 63).

3.2.3 Vahingonkorvauslaki

Tuotevastuulain 8 pykälän ensimmäisen momentin mukaan tuotevastuulain mukainen korvattavuus määrätään noudattaen soveltuvin osin vahingonkorvauslakia. Vahingonkorvausta suoritetaan pääasiallisesti henkilö- ja esinevahingoista. Puhtaat varallisuusvahingot tulevat vahingonkorvauslain mukaisesti korvattavaksi vain silloin, kun vahinko on aiheutettu rikoksella, julkista valtaa käyttäen tai muutoin on erittäin painavia syitä korvauksen määräämiseen. (VKL 5:1.) Tuotevastuulakia koskevaan hallituksen esitykseen on edellä mainitun mukaisesti kirjattu, että korvausta ei tulisi suoritettavaksi puhtaista varallisuusvahingoista, vaan ainoastaan henkilö- ja esinevahingoista. Esinevahinkojen kohdalla korvausta suoritetaan vahingoista, jotka ovat kohdistuneet pääasiassa yksityiseen käyttöön tarkoitettuihin esineisiin ja henkilövahingoista korvataan kaikki tuotteen aiheuttamat henkilövahingot. (HE 1989/119, 30.)

Esinevahinkoihin liittyen on aiheellista ottaa esille myös aiemmin mainittu tuotevastuulain 8 pykälän mukainen korvauskynnys. Tämän pykälän mukaan tuotevastuulain mukaista korvausvelvollisuutta ei ole alle 2350 markan arvoisesta omaisuudelle aiheutuneesta vahingosta (TvastuuL 8.1). Kyseisen säännöksen mukaan kaikki tämän summan ylittävät esinevahingot korvataan täysimääräisinä. Tämä rajoitus koskee vain esinevahinkoja, joten henkilövahingot korvataan ilman rajoituksia. (Wilhelmsson & Rudanko 2004, 234-235.) Vahinkoa kärsinyt kuluttaja ei jää kuitenkaan kaikissa rajan alittavissa tapauksissa täysin vaille korvausta, vaan hänen on mahdollista saada korvausta kuluttajansuojalain 5 luvun 21 pykälän mukaisesti. Edellä mainitun pykälän mukaan korvausta on mahdollista saada silloin, kun vahinko on kohdistunut tuotteeseen, jolla on välitön käyttöyhteys myytyyn tavarahan (KSL 5:21.1). Esimerkiksi pestävien tekstiilien vahingoittuessa pesukoneessa tai astioiden rikkoontuessa astianpesukoneessa on käyttöyhteys selkeästi havaittavissa. Tuotevastuulain mukaisesti tuotteen valmistaja tai maahantuojalla on ensisijaisesti korvausvastuu. Tuotevahinkoa koskevan kuluttajansuojalain pykälän mukaisesti kuluttajan on mahdollista kuitenkin vaatia kyseisistä pienistä vahingoista korvausta myös suoraan tuotteen myyjältä. (HE 360/1992, 14-15.)

Vahingonkorvauslain lähtökohtana on täyden korvauksen periaate, eli vahingonkärsijä halutaan saattaa takaisin samaan asemaan jossa hän oli ennen vahingon syntymistä (Routamo ym. 2006, 370). Täydenkorvauksen periaatteelle voidaan nähdä myös vastakohta eli rikastumiskielto. Korvaus ei saa siis olla alimitoitettu aiheutuneisiin vahinkoihin nähden, mutta korvaukset eivät myöskään saa ylittää kärsittyä vahinkoa siten, että vahingonkärsijä olisi korvauksen myötä

paremmassa asemassa kuin ennen vahinkoa. (Hemmo 2005b, 204.) Suomessa ei siis tunneta sanktioluontoisia vahingonkorvauksia, joissa korvaukset voivat nousta huomattavan suuriksi aiheutuneeseen vahinkoon nähden. Suomessa todellisen vahingon ylittäviä vahingonkorvauksia ei pidetä vahingonkorvausoikeudellisesti perusteltuina. (Mononen 2004, 286.)

Täyden korvauksen periaatteesta voidaan kuitenkin poiketa vahingonkorvauslain 2 luvun 1 pykälän mukaan korvausta sovittamalla. Korvauksen sovittelu on mahdollista jos korvausvelvollisuus harkitaan kohtuuttoman raskaaksi ottaen huomioon vahingon aiheuttajan ja vahingon kärsineen varallisuusolot ja muut olosuhteet (VKL 2:1.2). Tuotevastuulakiin liittyy vahvasti kuluttajansuojaelementti, joka rajoittaa sovittelun mahdollisuutta, muttei kuitenkaan sulje sitä kokonaan pois. Esimerkkinä sovittelun soveltuvuudesta voidaan mainita tilanne, jossa täyden korvauksen määrääminen vaarantaisi tuhoisasti pienyrityksen toimintaedellytykset, samalla kun tuotevahinko ei ole kuitenkaan vaarantanut vahingonkärsijän terveyttä tai taloudellista turvallisuutta. (Wilhelmsson & Rudanko 2004, 237-238.) Vahinkoa voidaan myös sovittella vahingonkorvauslain 6 luvun 1 pykälän mukaan, jos vahinkoa kärsinyt on vaikuttanut vahingon syntyyn tai muu vahingon aiheuttaneeseen tekoon kuulumaton seikka on ollut vahingon syynä. Myötävaikutuksen muotoina otetaan huomioon vahingonkärsijän tahallisuus ja tuottamus sekä tietoinen vaaran aiheuttaminen (VKL 6:1).

4 TUOTEVASTUURISKIEN HALLINTA

Tuotevastuuriskien hallinta kuuluu osaksi yritysten muuta riskienhallintaprosessia, jonka tulisi olla jokaisessa yrityksessä kokonaisvaltainen ja jatkuva prosessi. Liiketoimintaan kuuluu väistämättä riskit ja niiden myötä yhä enenevässä määrin yritykset ovat heränneet panostamaan riskienhallintaan välttääkseen tappioita riskien toteutuessa. Tässä luvussa tarkastellaan lähemmin riskienhallintaa käsitteenä ja paneudutaan tutkimaan erilaisia vaihtoehtoja, joita yrityksillä on käytössään suojautuakseen tuotevastuuriskeiltä. Erilaisia lähestymistapoja tuotevastuuriskien hallintaan on useita ja tässä työssä ne on jaoteltu neljään eri osioon. Ensimmäisenä on toimintaan liittyvien tuotevastuuriskien tunnistaminen sekä niiden arviointi. Sen jälkeen siirrytään tarkastelemaan eri keinoja tuotevastuuriskien hallitsemiseksi. Nämä keinot voidaan jakaa kolmeen eri osaan: tuotevastuuriskien ehkäisyyn, niiden rajoittamiseen ja siirtämiseen yhtiön ulkopuolelle.

4.1 Riskienhallinta

Kaikkeen liiketoimintaan liittyy väistämättä riski, sillä liiketoiminta on pohjimmiltaan riskin ottamista eli ilman riskiä ei voi olla liiketoimintaa (Immonen, Kallio, Koskinen & Rajamäki 2010, 12). Nyky-yhteiskunnassa riskit ovat läheinen osa arkea. Ei ole enää kyse siitä otetaanko riskejä, vaan valinnoista riskien välillä ja niiden priorisoinnista. Tämän kehityksen mukana on syntynyt myös riskienhallinta keinoksi varautua pahimpaan sekä tavaksi hallita epävarmuutta toimintaympäristössä. Yritykset pyrkivät hallitsemaan toimintansa kannalta haitallisia tekijöitä ja varautumaan niihin riskienhallinnan kautta. (Flink, Reiman & Hiltunen 2007, 9-10.) Riskienhallinta ymmärretään yleisesti yritystoiminnan ja yrityksen tuloksen suojaamiseksi ei-toivotuilta tapahtumilta, riskeiltä ja niiden seurannaisilta. Tällöin nousevat esiin tärkeimpinä tekijöinä toiminnan jatkuvuus, toimintavarmuus, turvallisuus, tehokkuus ja laatu. (Immonen ym. 2010, 17.) Jäljempänä paneudutaan lähemmin riskeihin ja niiden hallintaan kokonaisvaltaisena prosessina sekä tarkastellaan yksityiskohtaisemmin erilaisia keinoja hallita tuotevastuuriskejä.

4.1.1 Riski

Käsitteellä riski voi olla erilaisia merkityksiä näkökulmasta ja käyttöyhteydestä riippuen. Arkikielessä riski tarkoittaa mahdollisuutta, että jotakin ikävää voi sattua. Riskit ovat vaaratekijöitä, joille ihmiset ovat alttiita tietyillä hetkillä. Teoreettiselta kannalta katsottaessa riski voidaan nähdä erilaisten onnistuneiden ja epäonnistuneiden tapahtumien vaihteluksi. Riskin luonteeseen kuuluu se, ettemme voi olla täysin varmoja ei-toivottujen tapahtumien sattumisesta. Tilastotieteessä riski nähdään taas tappion todennäköisyytenä. Esimerkiksi pelatessamme, peli on täysin turvallista ja riskitöntä vain silloin, jos voitamme aina. Näin ollen voimmekin ajatella, ettei riskitöntä toimintaa ole olemassakaan. (Suominen 2000, 9-10.) Epävarmuus tulevista tapahtumista kuuluu luonnollisena osana ihmisten ja organisaatioiden toimintaan. Tulevaa on vaikea ennustaa ja vieläkin vaikeampaa on ennustaa tulevien tapahtumien voimaa ja laajuutta. Riskit ovat olennainen osa kaikkea inhimillistä toimintaa. (Flink ym. 2007, 19-20.)

4.1.2 Riskienhallintaprosessi

Riskienhallinta kuuluu osaksi yrityksen jokapäiväistä toimintaa ja se on kehittynyt voimakkaasti 1980-luvulta lähtien. Suomeen riskienhallinta rantautui vakuutusyhtiöiden toimesta reilu kolmekymmentä vuotta sitten ja se on muuttunut tähän päivään tultaessa paljon ja käsitetään nykyisin monipuoliseksi sekä -muotoiseksi alueeksi, jossa menetelmät vaihtelevat organisaation toiminnan mukaan. Eri liiketoiminnan muodot vaativat erilaisia riskienhallinnan keinoja ja lähestymistapoja. Arviointia tuleekin tehdä tilannekohtaisesti tarkastellen kulloinkin kyseessä olevan yrityksen ominaispiirteitä. Riskienhallinnalla on läheinen yhteys yrityksen kannattavuuteen, sillä yksittäinen vahinko voi pahimmillaan kaataa koko yrityksen. Tämän seikan valossa riskienhallinta on hyvin järkevää ja kannattavaa toimintaa, johon jokaisen yrityksen kannattaa kiinnittää huomiota. (Flink ym. 2007, 125-127.)

Riskienhallintaprosessilla tarkoitetaan prosessia, jonka avulla yritys pyrkii torjumaan sitä uhkaavia vaaroja sekä minimoimaan niistä aiheutuvia menetyksiä. Menestyksellinen riskienhallinta edellyttää useita vaiheita riskien tunnistamisesta itse riskienhallinnan toteuttamiseen asti. (Suominen 2000, 26.) Yritys voi hallita vain sellaisia riskejä, jotka ovat näkyviä. Toisin sanoen kaiken riskienhallinnan lähtökohdana on riskien tunnistaminen. Riskien tunnistamiseksi on olemassa lukuisia eri työkaluja, joista valitaan parhaimmat tilannekohtaisesti kunkin yrityksen omiin tarpeisiin sopiviksi. Tunnistamisen yhteydessä on mahdollista saada esiin myös niin

sanottuja ”piileviä riskejä”, joiden olemassaoloa ei ole yrityksessä aiemmin edes tiedostettu. (Flink 2007, 131.)

Riskien tunnistamisen jälkeen lähdetään arvioimaan niiden laajuutta ja vaikuttavuutta yrityksen kannalta riskianalyysin avulla. Tarkoituksena on laittaa riskit jonkinlaiseen järjestykseen arvioiden niiden todennäköisyyttä ja seurauksia. (Suominen 2000, 41.) Arvioinnin pohjalta voidaan ryhtyä suunnittelemaan erilaisia toimenpiteitä riskien hallitsemiseksi. Toimenpiteillä voidaan pyrkiä siirtämään, poistamaan, pienentämään tai pitämään riskit. Siirtämisellä tarkoitetaan riskin siirtämistä jonkin ulkopuolisen tahon kannettavaksi. Tavallisimmin siirtäminen tapahtuu vakuuttamalla, jolloin toteutuneesta riskistä huolehtii vakuutusyhtiö. Riskin poistaminen tarkoittaa sen poistamista kokonaisuudessaan, vaikkapa lopettamalla jokin riskialtis toiminta kokonaan. Riskin poistamisen vastakohtana voidaan nähdä riskin pitäminen, jolloin hyväksytään riskin toteutumisen mahdollisuus, sillä tuotot ovat liian houkuttelevia. Kun valitaan riskien pitäminen yhtiössä voidaan riskiin kuitenkin varautua eri keinoin ja tähän tähtää riskin pienentäminen. Tällöin riskiin pyritään puuttumaan erilaisin keinoin siten, että riskin todennäköisyys tai seuraukset pienenevät. (Flink ym. 2007, 146-148.)

Aikaisemmin riskienhallinta on ollut yksittäistä operatiivisen tason riskien arviointia. Kehitys on kuitenkin kulkenut eteenpäin ja yhteiskunta muuttunut siinä määrin, että riskienhallinta on alettu näkemään kokonaisvaltaisena ja systemaattisena tapana hallita yrityksen riskejä. Kokonaisvaltainen riskienhallinta onkin muotoutunut modernin yrityksen johdon työkaluksi. Kokonaisvaltainen riskienhallinta antaa yrityksen johdolle mahdollisuuden hallita tehokkaasti toimintaan liittyvää epävarmuutta ja riskejä ja tätä kautta kasvattaa yrityksen arvoa. (Immonen ym. 2010, 46-47.)

Toimiva riskienhallinta edellyttää pitkäaikaista sitoutumista sekä valmiutta ryhtyä tarvittaviin riskienhallinnan toimenpiteisiin, sillä vain konkreettisesti toteutettu riskienhallinta voi antaa yritykselle suojaa riskejä vastaan. Kun yritys tekee riskienhallintaratkaisuja, joutuu se pohtimaan minkälaisen suojan riskienhallintatoimet antavat ja mitä ne maksavat. Nämä kaksi peruspilaria tulee pitää mielessä päätöksiä tehdessään. Yrityksen on siis oltava tarkkana, etteivät riskienhallintapäätökset häiritse yrityksen taloudellista hyvinvointia. (Suominen 2000, 75.)

Riskienhallintaprosessissa on myös tärkeää dokumentoida ja analysoida tapahtumia. Vain riskien, poikkeamien ja vahinkojen kirjaamisen ja analysoinnin avulla voidaan systemaattisesti

kehittää ja parantaa toimintaa ja pyrkiä siten ehkäisemään vahinkojen syntymistä. Aikaisemmista tapahtumista oppiminen on tärkeää. Korjaavien toimintojen avulla pystytään estämään ei-toivottujen tapahtumien uusiutuminen. Kerättyjä tietoja voidaan hyödyntää toimintatapojen ja teknisten ratkaisujen kehittämisessä sekä koulutuksessa. Tutkinta auttaa selvittämään vahinkoon johtaneita perussyitä. Vahinkojen ja poikkeamien taustalta voi löytyä esimerkiksi ihmisten, koneiden ja laitteiden toimintaan liittyviä tekijöitä tai vaikkapa työn järjestelyyn, opastukseen ja organisaation toimintaan liittyviä puutteita. On tärkeää, että yrityksen sisällä luodaan kulttuuri, jossa vahinkotilannetta analysoidaan ja siitä otetaan oppia sen sijaan, että alettaisiin etsimään syyllisiä. (Immonen ym. 2010, 180.)

4.2 Tuotevastuuriskien arviointi

Tuotevastuuriskeillä voi olla yrityksen talouden kannalta suurta merkitystä, joten yritysten on suhtauduttava tuotevastuuriskien hallintaan vakavuudella. Tämän johdosta yritysten tulee panostaa resursseja tuotevastuuriskien hallintatyöhön, mikä tarkoittaa muun muassa asiaan perehtymistä, taloudellista panostusta, koulutusta ja valvontaa. Tuotevastuuriskienhallinta tulisi liittää kiinteäksi osaksi yrityksen muuta riskienhallintaa. Yrityksen tulisi pyrkiä luomaan kattava tuotevastuuriskien kokonaisohjelma, jossa on otettu huomioon kaikki merkitykselliset tekijät. Usein erityisesti pienet yritykset jättävät tuotevastuuriskit huomiotta resurssien vähydestä johtuen. On kuitenkin huomattava, että tuotevastuuseen perustuvat korvaukset eivät määräydy yrityksen koon tai kantokyvyn mukaan. Pieni yritys voi toimia isoja yrityksiä enemmän yhden tuotteen varassa, jolloin riskit ovat huomattavasti suurempia. (Mononen 2004, 323.)

Tuotevastuuriskit tulee samalla tavoin tunnistaa ja arvioida kuin muutkin riskit riskienhallintaprosessin alussa. Yrityksen on tunnistettava tuotteisiin ja niiden tuotantoon liittyvät riskitekijät, kuten mahdolliset tuotteen käytöstä aiheutuvat tuotevahingot. Yrityksen tulee siis laatia riskianalyysi tuotevahingoista, jossa arvioidaan vahinkojen todennäköisyydet ja laajuudet, eli kuinka suurta vahinkoa mikäkin tuotevahinko voi saada aikaan ja millä todennäköisyydellä tällaiset vahingot voivat toteutua. Arviointia tehdään tuote, käyttötarkoitus, käyttäjäryhmä ja käyttöolosuhde kohtaisesti. Myös yrityksen markkina-alue vaikuttaa riskien laajuuteen, sillä jos yritys toimii kansainvälisillä markkinoilla tuotevastuuriskien on todettu kasvavan. Erityisesti Yhdysvalloissa ja Kanadassa riskit ovat huomattavat. Analyysin tarkoituksena on saada kokonaiskuva tuotevastuuriskeistä ja vasta sen jälkeen kun riskit on tunnistettu ja kirjattu, on

mahdollista lähteä miettimään käytettävissä olevia riskienhallintakeinoja. (Mononen 2004, 325-326.)

4.3 Tuotevastuuriskien ehkäisy

Kaikkia tuotevastuuriskejä on mahdoton poistaa, eikä kaikkia ole järkevääkään poistaa. Tällöin joudutaan tekemään punnintaa riskien välillä täysin liiketaloudellisin perustein. Ensin tulee arvioida kuinka suuria tuotevahinkoja on vaarassa aiheutua riskin toteutuessa. Mitä suuremmat ovat mahdolliset tappiot, sitä järkevämpää on panostaa jonkin tietyn riskin hallintaan. Ensisijaisesti riskienhallinnassa tulisi kiinnittää huomiota vahinkojen torjuntaan. Tulisi siis pyrkiä tekemään niin turvallisia tuotteita, että vahinkoja ei synny lainkaan. Tuotevastuuriskienhallinnasta puhuttaessa tärkeimpänä ja ensisijaisimpana keinona voidaan nähdä siis tuotekehitys. Toinen tuotevastuuriskien ehkäisyyn liittyvä keino on tuotteesta annettava informaatio. Tuoteinformaatio on helppo keino välttää tuotevahinkoja. Informaatiolla voidaan helposti ohjata kuluttajaa käyttämään tuotetta oikein ja turvallisesti suhteellisen vähillä kustannuksilla. (Mononen 2004, 327-328; 330-331.)

4.3.1 Tuotekehitys

Tuotevahinkojen ennaltaehkäiseviin keinoihin kuuluu tuotekehittäminen. Tätä voidaan pitää kaikkein tärkeimpänä riskienhallintakeinona ja se perustuu sääntelyyn. Tuotevastuulaki kuuluu vaarallisten tuotteiden reparatiiviseen eli korjaavaan sääntelyyn ja taas preventiiviseen, eli ennaltaehkäisevään sääntelyyn kuuluu vuoden 2012 alussa voimaan tullut kuluttajaturvallisuuslaki 22.7.2011/920, joka korvasi aiemman lain kulutustavaroiden ja kuluttajapalvelusten turvallisuudesta 30.1.2004/75. Kuluttajaturvallisuuslaki on yleislaki (KuluttajaTurvaL 2) ja sen lisäksi tuoteturvallisuutta koskien on olemassa myös erityissääntelyä, joista voidaan mainita esimerkkeinä elintarvikelaki 13.1.2006/23 ja lääkelaki 10.4.1987/395.

Kuluttajaturvallisuuslaki on pitkälti saman sisältöinen kuin kumottu laki kulutustavaroiden ja kuluttajapalveluiden turvallisuudesta. Uudella lailla haluttiin selkiyttää ja kehittää lakia siten, että se olisi kaikkien osapuolten niin toiminnanharjoittajan, palveluntarjoajan, kuluttajien kuin viranomaistenkin kannalta mahdollisimman selkeä ja havainnollinen. (HE 99/2010 vp, 28-29.) Kuluttajaturvallisuuslain tarkoituksena on varmistaa kulutustavaroiden ja kuluttajapalveluiden turvallisuus sekä ennaltaehkäistä kulutustavaroista ja kuluttajapalveluista aiheutuvia terveys- ja

omaisuusvaaroja. Toiminnanharjoittajan on varmistauduttava siitä, että kulutustavarasta tai palvelusta ei aiheudu vaaraa kenenkään terveydelle tai omaisuudelle. Hänen on myös hankittava riittävät ja oikeat tiedot tavaroista ja palveluista sekä arvioitava niihin liittyvät riskit. (KuluttajaTurvaL 1.1, 2.5). Laki edellyttää myös toiminnanharjoittajaa antamaan kuluttajille vaadittavat tiedot tuotteista ja palveluista, jotta he voivat arvioida niihin liittyvät vaarat (KuluttajaTurvaL 1.9).

Sen lisäksi, että tuotteiden turvallisuudesta säädetään laissa, on normeja on myös erilaisissa standardeissa. Tuotteiden standardisointia on kehitetty paljon EU:n piirissä sekä myös maailmanlaajuisesti. (Wilhelmsson & Rudanko 2004, 270-271.) Standardien noudattaminen on vapaaehtoista toimintaa ja ne perustuvat osapuolten väliseen yhteisymmärrykseen kehitetyistä teknisistä määritelmistä. Standardisoinnilla voidaan helpottaa kansainvälistä kauppaa, kilpailua ja innovaatioiden hyväksymistä markkinoilla (Euroopan komissio 2012, hakupäivä 10.7.2012). Standardisoinnilla lisätään tuotteiden yhteensopivuutta ja turvallisuutta sekä suojellaan kuluttajaa ja ympäristöä. Eurooppalaiset standardit on vahvistettava kansallisesti ja samalla tulee kumota ristiriitaiset kansalliset standardit. Suomessa eurooppalaiset standardit vahvistetaan SFS-standardeiksi ja vuonna 2011 kaikista vahvistetuista standardeista eurooppalaisia oli 98 prosenttia. Tärkeimmät standardit pyritään yhtenäistämään koko Euroopan unionin alueella. (Suomen standardoimisliitto SFS ry 2012, 7, 40.)

Euroopan unioni on hyväksynyt periaatteen, jonka mukaan direktiiveissä esitetään vain olennaiset turvallisuutta, terveyttä, ympäristöä ja kuluttajansuojelua koskevat vaatimukset. Jos tuote täyttää nämä vähimmäisvaatimukset sitä voidaan kaupata esteettä koko EU-alueella. Ratkaisut, jotka täyttävät nämä olennaiset vaatimukset, esitetään eurooppalaisten standardoimisjärjestöjen laatimissa yhdenmukaistetuissa standardeissa. Tuotteen ollessa vaatimusten mukainen, viranomaiset eivät voi asettaa sen vapaalle liikkumiselle esteitä. On muistettava kuitenkin, että standardit ovat luonteeltaan vapaaehtoisia. Jos tuote poikkeaa yhdenmukaistetusta standardista, on valmistajan osoitettava muulla tavoin, että tuote täyttää direktiivin olennaiset vaatimukset. (Suomen standardoimisliitto SFS ry 2012, 19.)

4.3.2 Informaatio

Informaatiolla, jota tuotteesta annetaan, voi olla suuri merkitys sen turvallisuuteen. Virheellisestä tai puutteellisesta informaatiosta johtuvia turvallisuuspuutteita kutsutaan ohjevirheiksi. (Wilhelmsson & Rudanko 2004, 276.) Ohjevirhetapauksissa tuote itsessään ei ole virheellinen, mutta se käy vaaralliseksi riittämättömien varoitusten ja turvallisuusohjeiden vuoksi. Ohjevirheitä voidaan välttää parantamalla informaation laatua. (Hemmo 2005a, 72). Tuoteinformaatio on helppo keino välttää tuotevahinkojen syntymistä. Sen avulla voidaan opastaa kuluttajaa käyttämään tuotetta oikein ja turvallisesti. Tietyssä määrin informaatiolla voidaan myös siirtää vastuuta. Yrityksen ei kuitenkaan kannata luottaa liikaa tuoteinformaatioon riskienhallintakeinona, sillä huolellisesti suunniteltunakin informaatio ei täysin estä vahinkojen syntymisen vaaraa. Sitä voidaan pitää selkeästi toissijaisena keinona tuotekehittelyyn nähden. (Mononen 2004, 330-331.) Seuraava kuluttajariitalautakunnan antama lausunto osoittaa, että tuotteesta annettavaan informaatioon kannattaa kiinnittää tarkkaan huomiota, sillä hyvin pienilläkin seikoilla voi olla vaikutusta korvausvastuuseen.

Allergiakäsineiden kauppa, pakkausmerkinnät (KRL 3834/36/05)

K:n ostamia suojakäsineitä oli markkinoitu nimenomaan kumiallergisille. Pakkauksesta ilmeni, että kysymyksessä ovat allergiakäsineet kumiallergiselle. K:n toimittaman lääkärinlausunnon perusteella lautakunta katsoo selvitetyn, että K:lle on aiheutunut allerginen reaktio käsineistä, koska hän oli allerginen eräälle käsineen materiaalin sisältämälle kemikaalille. Lääkärinlausunnon mukaan suurin osa kumiallergisista on allergisia kemikaaleille ja vain osalla on välitön allergia lateksille eli luonnonkumille. Lääkärinlausuntoon viitaten lautakunta pitää harhaanjohtavana ilmoitusta siitä, että käsineet sopivat kumiallergisille, koska ne sopivat vain henkilöille, jotka ovat allergisia nimenomaan luonnonkumille. Ottaen huomioon tuotteen markkinointitiedot lautakunta katsoo allergiakäsineiden olleen turvallisuudeltaan puutteellisia.

Mietittäessä kuinka tarkasti ja missä laajuudessa esimerkiksi varoitustietoja on annettava, tarkasteltavaksi tulevat tuotteen käyttäjäryhmät. Asiantuntemattomien käyttäjien kohdalla tarkemmat varoitukset ovat luonnollisesti tarpeellisempia kuin ammattihenkilöstön piirissä. Lapset ja muut osaamiseltaan ja ymmärryskyvyltään heikommat muodostavat oman ryhmänsä. Tähän ryhmään nähden turvallisuutta ei voida parantaa lisäämällä informaatiota, vaan olennaista on opastaa onko tuotetta turvallista lainkaan luovuttaa tällaisen henkilön haltuun. (Hemmo 2005a, 72-73.) Liiallinen varoitusten käyttö voi myös johtaa tehon vähenemiseen suuren varoitusmäärän

hankalan hallittavuuden vuoksi. Vieraskieliset ovat myös oma erityisryhmänsä, joka voi helposti jäädä varoitusten vaikutuspiiriin ulkopuolelle. (Wilhelmsson & Rudanko 2004, 280-281.)

Informaation osalta voi olla tarkoituksenmukaista kiinnittää huomiota myös tuotteen yhteensopivuuteen muiden tuotteiden kanssa. Esimerkiksi tuotteen valmistajan on hyvä informoida käyttäjää silloin, kun vain alkuperäisten varaosien käyttö varmistaa tuotteen turvallisen käytön. Tärkeimmät varoitustekstit on hyvä kiinnittää tuotteeseen siten, ettei niitä voida irrottaa ja ne seuraavat tuotetta. Tuoteinformaatiota annetaan usein monessa eri muodossa, kuten käyttöohjeina, pakkausmerkintöinä ja markkinointi-informaationa, jolloin on tärkeää myös varmistaa, ettei eri lähteiden välillä ole ristiriitaa. (Hemmo 2005a, 73.)

Informaation antamista, kuten muidenkin riskienhallintakeinojen käyttämistä, arvioidaan yrityksissä pääsääntöisesti liiketaloudellisin perustein eli harkinnan keskiössä on kustannustehokkuus. Jos kyse ei ole lakisääteisestä tiedonantovelvollisuudesta, informaation antamisella on saavutettava kustannukset ylittävä hyöty esimerkiksi maksettavien tuotevastuukorvausten vähenemisellä, jotta se olisi yrityksen kannalta kannattavaa. Hyväksyttävänä ei kuitenkaan voida pitää esimerkiksi tuotteen menekien kasvattamista turvallisuutta lisäävien ja hintaa nostattavien järjestelyjen korvaamista varoituksin, varsinkaan silloin, jos riskit ovat suuria ja voivat johtaa henkilövahinkoihin. Informoinnin tehokkuuden arviointia voidaan pitää ongelmallisena ja haasteellisena tehtävänä, sillä siihen vaikuttavat monet vaikeasti ennakoitavat ja laskettavat tekijät. (Wilhelmsson & Rudanko 2004, 279-280.) Yleisohjeena voidaan kuitenkin todeta, että informaation antaminen on aina riskittömämpää, kuin siitä pidättäytyminen (Hemmo 2005a, 73).

4.4 Tuotevastuuriskien rajoittaminen sopimuksin

Riskin onnistunut siirto sopimusteitse edellyttää onnistunutta sopimuksen muotoilua. Sopimuksessa tulisi ennakolta ottaa huomioon mahdollisia ongelmatilanteita sekä kirjata osapuolten vastuut ja oikeudet selkeästi ilman turhaa tulkinnanvaraa. (Ilmonen ym. 2010, 133) Tuotevastuun piirissä ei ole kuitenkaan mahdollista käyttää sopimuksia riskienhallinnassa aivan yhtä vapaasti, kuin yleensä liiketoiminnassa, sillä tuotevastuulaki asettaa rajoituksia ennakolta sopimiselle vahingonkärsijän tuotevastuun rajoittamiseksi. Seuraavissa alaluvuissa (4.4.1 ja 4.4.2) tarkastellaan tarkemmin sopimuksellisen riskienhallinnan keinoja tuotevastuun näkökulmasta.

4.4.1 Sopimus tuotevahinkotapauksissa

Sopimusoikeudessa on hyvin tavallista rajoittaa vahingonkorvausvastuuta sopimusehdoilla. (Hemmo 2005a, 73.) Tuotevastuussa sopimusehtojen käyttö ei kuitenkaan tule kyseeseen aivan samalla tavoin, sillä tuotevastuulain 10 pykälästä käy ilmi lain pakottavuus siten, että vahingonkärsijän oikeutta korvaukseen tuotevahingoista ei voida etukäteen rajoittaa sopimuksin, vaan tällaiset sopimusehdot ovat mitättömiä (TvastuuL 10). Toisin sanoen vahingonkärsijän asemaa heikentävillä sopimusehdoilla ei ole vaikutusta tuotevastuuseen. Tuotevahingon tapahduttua vastuusta on luonnollisesti mahdollista sopia, sillä tuotevastuulaki rajoittaa vain ennalta tapahtuvaa sopimista. Tällöin on kuitenkin usein vaikea luopua jo saavutetusta vahingonkorvauksesta kuin korvauksesta, jonka toteutumisesta ei ole vielä tietoa. (Saarnilehto 2011, 1399.)

Tuotevastuutilanteisiin voi kuitenkin liittyä sopimuksellisia piirteitä, sillä ostajan ja myyjän välille syntyy tuotteen myynnissä kauppasopimus. Tuotevastuutilanteissa korvausvaade kohdistuu kuitenkin yleensä sopimuksen ulkopuoliseen tahoon, aikaisempaan jakeluportaaseen, kuten esimerkiksi valmistajaan, jolloin vahingonkärsijän ja korvausvelvollisen suhde on sopimuksenulkopuolinen. Tuotevastuu siis aktualisoituu pääosin vain sopimuksen ulkopuolisissa tilanteissa. (Hemmo 1998, 314-318.) Edellä mainitun mukaisesti vahingonkärsijän asemaa heikentäviä sopimuksia ei voida laatia. Tuotevastuuta voidaan kuitenkin tiukentaa sopimuksin. Tämä ei tarkoita yleensä varsinaista sopimista, esimerkiksi sopimusehtoja vahvistamalla, vaan kyse on vahingonkärsijän turvallisuusodotuksia lisäävistä markkinointitiedoista ja käyttöohjeista. Tällainen materiaali katsotaan sopimusainekseksi, joka voi vaikuttaa tuotevastuuseen sekä myyjän kauppasopimuksen mukaisiin velvoitteisiin. (Hemmo 1998, 318.) Oma kysymyksensä on myös se, milloin vahingonkärsijä voi esittää korvausvaatimuksensa myyjää kohtaan kauppasopimuksen perusteella, sillä tuotevastuulaki ei estä vahingonkärsijää saamasta korvausta sopimuksen perusteella taikka muun lain nojalla (TvastuuL 11). Tällaisessa tilanteessa tulevat sovellettaviksi kauppalain 67 pykälä koskien välillistä vahinkoa sekä kuluttajansuojalain 5 luvun 21 pykälä.

4.4.2 Sopimus riskienhallinnan keinona yritysten välillä

Vastuunrajoitusehdoilla on suurempi merkitys yritysten välisessä tuotevastuussa. Tällöin tehottomuussäännöt eivät ole voimassa ja sopimusehdot ovat normaalisti velvoittavia. (Hemmo 2005a, 74.) On tärkeää huomata, että myös jakeluketjuun kuuluva elinkeinonharjoittaja voi olla vahingonkäräjänä tuotevastuussa. Myöskään elinkeinonharjoittajan oikeutta tuotevastuulain mukaiseen korvaukseen ei voida ennalta rajoittaa. (Saarnilehto 2011, 1399.) Tässä kohdin tuotevastuulaki ulottuu kuluttajansuoja-aspektin ulkopuolelle. Tuotevastuulaki ei kuitenkaan poissulje jakeluketjuun kuuluvien tahojen mahdollisuutta sopia tuotevastuun jakautumisesta välillään. Tämä tarkoittaa siis regressivaateista sopimista jonkun osapuolen jouduttua suorittamaan vahingonkäräjälle vahingonkorvausta tuotevahingosta. (Wilhelmsson & Rudanko 2004, 283-284.)

Osapuolet voivat sopimusvapauden piirissä sopimusehdoin rajoittaa tai laajentaa korvausvastuuta tai sopia sen jaosta laajemminkin poiketen siitä mitä voimassa oleva laki määräisi. Sopimusvapaus korostuu siis yritysten välisissä suhteissa. Ainoa rajoitus koskien sopimusvapautta on henkilövahinkoja koskevat rajoitukset. Tähän liittyviä sopimusehtoja on pidetty arveluttavina ja siitä johtuen kohtuuttomina. Sopimusehdoilla voidaan asettaa esimerkiksi korvausmäärälle ylärajat tai sulkea tietyt vahinkotyytit kokonaan korvausvastuun ulkopuolelle. On hyvin tavanomaista, että yritykset sopivat keskenään riskin jaosta. Aina kuitenkin osapuolten neuvotteluasemat eivät ole samat, joka johtaa siihen, että vastuunjako ei ole tasapuolista. (Mononen 2004, 333-334.) Sopimuksia voidaan sovittaa oikeustoimilain 36 pykälän mukaisesti. Kohtuuttomuutta arvosteltaessa on otettava huomioon oikeustoimen koko sisältö, osapuolten asema oikeustointa tehtäessä ja sen jälkeen vallinneet olosuhteet sekä muut seikat (OikTL 36.1). Sovittelu on kuitenkin poikkeuksellista ja sitä sovelletaan vain tilanteisiin, joissa sopimusehto on huomattavassa määrin epäsuhtainen. Osapuolten on siten tärkeää huolehtia omista eduistaan ja ymmärrettävä ne tuotevastuu- ja korvausriskit, joita sopimuksiin liittyy. (Mononen 2004, 334.)

Tuotevastuuta koskevien sopimusjärjestelyjen tärkeimpiä kohteita ovat vastuunrajoitukset ja vastuuta koskevat muut määräykset. Esimerkiksi voidaan ottaa maahantuoja, jonka edun mukaista olisi saada sopimukseen kirjatuksi aikaisemman jakeluportaan vastuu tuotevahingosta ja maahantuojan regressioikeus maksetuista korvauksista. Maahantuojan edun mukaista olisi

myös suhteessa myöhempiin osapuoliin, kuten myyjiin, pyrkiä poistamaan sopimusehdoin oma tuotevastuunsa. (Wilhelmsson & Rudanko 2004, 282.)

Tuotevastuulainsäädäntö pyrkii toteuttamaan aiheuttamisperiaatetta. Tämä tarkoittaa sitä, että vahinko pyritään ohjaamaan sen vastattavaksi, joka sen on aiheuttanutkin. Jos jälleenmyyjä joutuisi poikkeuksellisesti korvausvastuuseen kauppalaain säännösten perusteella, voisi hän vierittää kustannukset edelleen valmistajan maksettavaksi. Jos taas lopputuotteen valmistaja joutuisi korvausvastuuseen virheellisen komponentin aiheuttaessa tuotevahingon, voisi hän kohdistaa regressivaateen komponentintoimittajaan. Yleiset vahingonkorvusoikeudelliset säännöt antavat myös yleensä tukensa sille, että vastuu kohdistuu lopulta sen aiheuttajaan. Voi olla kuitenkin järkevää vahvistaa asia myös sopimusmääräyksellä. Tällaisessa tilanteessa käytetään yleensä hold harmless-ehtoja, joiden mukaan tavaran valmistaja sitoutuu kantamaan kaikki vastuut, joiden kohteeksi myöhemmät jakeluportaat voivat joutua. (Hemmo 2005a, 79-80.)

4.5 Tuotevastuuriskien siirtäminen

Riskin siirtäminen on yksi keino hallita tuotevastuuriskejä. Siirtäminen voidaan toteuttaa vakuutuksin tai yhtiörakenteen kautta. (Wilhelmsson & Rudanko 2004, 286.) Vakuutukset ovat tavanomaisin keino siirtää riskejä pois yritykseltä. Tällöin vakuutusyhtiö ottaa kannettavakseen mahdollisen toteutuneen riskin yrityksen puolesta. (Ilmonen ym. 2010, 139.) Yhtiöoikeus tarjoaa myös mahdollisuuden riskienhallintaan. Yritykset voivat perustaa uusia oikeushenkilöitä, jotka vastaavat sitoumuksistaan vain omalla pääomallaan, jolloin emoyhtiö jää korvausvelvollisuuden ulkopuolelle. (Wilhelmsson & Rudanko 2004, 286.)

4.5.1 Vakuutukset

Vakuuttaminen on tärkeä riskienhallintakeino yritystoiminnassa. Vakuutustoiminnan tarkoituksena on jakaa vahinko- ja haittariskejä. Vahingon sattumisen epävarmuus on tyypillistä vakuutustoiminnalle ja toiminta perustuukin siihen todennäköisyyteen, että kaikki riskit eivät toteudu samanaikaisesti. Vakuutusyhtiö tekee vakuutetun kanssa sopimuksen siitä, millä ehdoilla ja minkälaista vakuutusmaksua vastaan vakuutusyhtiö on valmis ottamaan kantaakseen sopimuksessa sovitun riskin ja sen toteutuessa suorittamaan haitan kärsineelle korvauksen. Vakuutusyhtiöt siis yksinkertaistetusti keräävät vakuutetuilta vakuutusmaksuja ja suorittavat sitä vastaan mahdolliset korvaukset. (Hoppu & Hemmo 2006, 1-2.)

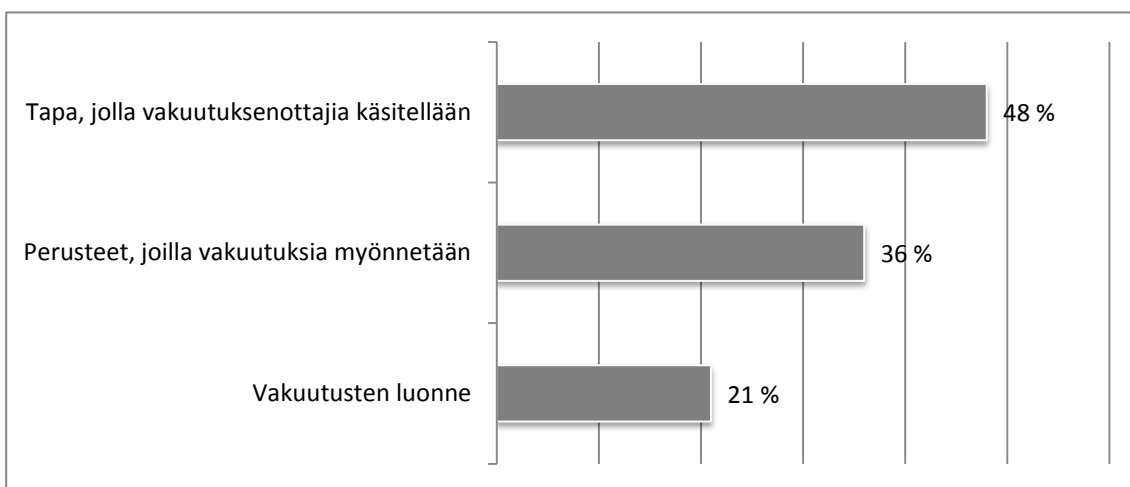
Tuotevastuuvakuutus on eriytynyt täysin omaksi lajikseen, sillä se nähdään muihin yrityksen riskeihin nähden selkeästi erillisenä riskinä. Tuotevastuu ei siten tule yleensä vakuutuksen piiriin ilman erillistä vakuutusta. Tuotevastuuvakuutus kattaa korvausvastuun, joka vakuutetulle syntyy turvallisuudeltaan puutteellisen tuotteen aiheuttamista esine- ja henkilövahingoista. (Hemmo 2005a, 74-75.) Tuotevastuuvakuutus suojaa sekä vahingonkärsijää että elinkeinonharjoittajaa. Vakuutus turvaa vahingonkärsijän todelliset mahdollisuudet saada korvausta kärsimästään vahingosta. Samalla se myös estää korvausvastuun käymisen liian suureksi yrityksen kantokyvylle. (Wilhelmsson & Rudanko 2004, 291.)

Vahva vakuutusturva edellyttää vahinkoriskin ja korvausriskin tarkkaa selvittämistä. Yrityksen olisi tärkeä tietää millaisia vaaratekijöitä sen tuotteisiin liittyy, millaisia vahinkoja niistä voi aiheutua, kuinka laajoja vahingot voivat olla sekä millä todennäköisyydellä vahingot voivat toteutua. Olennaista on myös tietää millainen korvausriski yrityksellä on voimassaolevan tuotevastuujärjestelmän mukaisesti. Vakuutusmaksut määräytyvät tuotteisiin liittyvien vahinkoriskien, yrityksen omavastuun sekä vakuutusturvan kattavuuden mukaan. Vakuutusmaksut nostavat välillisesti tuotteiden hintaa, jolloin yrityksen intressissä on myös panostaa tuoteturvallisuustyöhön, mikä vaikuttaa positiivisesti vakuutusmaksuihin riskin pienentyessä. Asian käänttöpuolena voidaan nähdä myös vahvan vakuutusturvan laskeva vaikutus yrityksen motivaatioon panostaa tuoteturvallisuustyöhön. Yritysten onkin tärkeää löytää liiketaloudellisesti katsottuna järkevä tasapaino tuoteturvallisuustyön, riskin siirtämisen ja rajoittamisen välillä. (Mononen 2004, 336-338.)

Tuotevastuuvakuutukselle kuten muillekin vakuutuksille asetetaan vakuutusehdoissa tiukkoja edellytyksiä ja rajoituksia. Tuotevastuuvakuutus ei yleensä kata vahinkoja, jotka ovat syntyneet esimerkiksi yrityksen lainvastaisesta toiminnasta, itse tuotteelle aiheutuneita vahinkoja, takaisinvedon aiheuttamia kustannuksia tai tuotteen valmistaneelle yritykselle itselleen aiheutuneita menetyksiä. (Mononen 2004, 337.) Vakuutuksiin liittyy poikkeuksetta myös omavastuuehto. Tämä tarkoittaa sitä, että vakuutettu joutuu kantamaan osan vahingosta itse. Omavastuu voi olla määriteltynä vakuutus sopimuksessa euromääräisesti tai prosenttiosuutena vahingosta. Omavastuuehto ei perustu vakuutus sopimuslakiin (28.6.1994/543), vaan se on puhtaasti sopimusvapauden piirissä oleva asia. Ehdon sisältö ja merkitys on siis osapuolten vapaasti määriteltävissä. (Hoppu & Hemmo 2006, 249-250.) Vakuutuksilla ei siis voida siirtää riskiä kokonaisuudessaan vakuutusyhtiölle eikä se poista vahinkojen syntyminen mahdollisuutta,

joten vakuuttaminen ei poista muiden riskienhallintatoimenpiteiden käyttöä (Ilmonen ym. 2010, 139-140.)

Vuosien 2002 ja 2003 aikana Euroopan Komission toimeksiannosta suoritettua kyselytutkimusta (Lovells, 2003) mukaan tuotevastuudirektiivi on vaikuttanut osaltaan myös vakuutustoimintaan. Tutkimuksessa kysyttiin vakuutusentajien mielipidettä siihen, onko tuotevastuudirektiivi vaikuttanut tapaan, jolla vakuutusentajia käsitellään, tuotevastuuvakuutusten myöntämiskäytäntöön sekä niiden luonteeseen. Seuraavassa kuviossa on esitetty vakuutusentajien vastauksia edellä mainittuihin kysymyksiin.

KUVIO 3. Tuotevastuudirektiivin vaikutus tuotevastuuvakuutuksiin EU:n alueella. (Lovells, 2003.)

Vajaa puolet vastaajista ilmoitti tiukentaneensa tapaa, jolla vakuutusentajia käsitellään. Tämä ilmeni muun muassa siten, että vakuutusentajilta vaadittiin enenevässä määrin laadunvarmistuksia ja ohjaamalla tiukemmin riskienhallintastrategiaa. 36 prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, että direktiivi on muuttanut perusteita, joilla vakuutuksia tarjotaan. Selvästi vähemmän direktiivillä on ollut vaikutuksia itse vakuutusten luonteeseen. Vakuutusentajat alkoivat siis tuotevastuudirektiivin myötä kiinnittää enemmän huomiota siihen, millä perusteella vakuutuksia annetaan. (Lovells 2003, 29.) Vuonna 1995 Euroopan komissio antoi ensimmäisen kertomuksensa tuotevastuuta koskevien jäsenvaltioiden lakien, asetusten ja hallinnollisten määräysten lähentämisestä annetun neuvoston direktiivin soveltamisesta. Tällöin komissio totesi, ettei tuotevastuudirektiivi ole vaikuttanut tuotevastuuvakuutusten hintoihin, niitä korottavasti. (Euroopan komissio 1995, 2.) Komission teettämä tutkimus osoitti kuitenkin vuonna 2003, että tuottajista 40 prosenttia sanoi vakuutusmaksujen nousseen viimeisen kymmenen vuoden aikana. (Lovells 2003, 30.)

4.5.2 Yhtiörakenteen kautta suojautuminen

Osakeyhtiössä osakkaiden vastuu osakeyhtiöiden velvoitteista rajoittuu yhtiöön sijoittamaansa pääomaan (OYL 2.2). Myöskään maksukyvyttömyys- ja konkurssitilanteessa henkilökohtaista vastuuta ei osakkailla ole. Henkilökohtaisen vastuun puuttuminen tarjoaa mahdollisuuden riskien hallitsemiseksi yhtiörakenteen kautta. Riskialtis tai vaikeasti vakuutettava toiminto voidaan siirtää yhtiön ulkopuolelle perustamalla erillinen yhtiö, jolloin riskien toteutuessa pahimmassakin tilanteessa vain tämä yksi yhtiö kaatuisi ja vain siihen sijoitetut varat menetettäisiin. Esimerkiksi kehittävyvahingot voisivat olla sellainen korkean riskin tilanne suomalaisen tuotevastuujärjestelmän näkökulmasta, jossa elinkeinonharjoittaja voisi päätyä perustamaan toimintoa varten erillisen oikeushenkilön. Tällaisella toiminnalla yritys voisi ennalta varautua pahimpaan eli suuriin menetyksiin ja esimerkiksi yrityksen imagon kolhaisuihin siinä tapauksessa, että tuotekehityksen myötä valmistunut tuote ei olisikaan tarpeeksi turvallinen. (Hemmo 2005a, 77-78.)

Tällainen oikeudellisten toimintatapojen hyväksikäyttö on tuotevastuun kohdalla täysin sallittua, ellei järjestely johda lainmukaisen vastuun kiertämiseen tai vahingonkäräjän suojan mitätöitymiseen. Lähtökohtaisesti emo- ja tytäryhtiö ovat vastuun kannalta itsenäisiä oikeussubjekteja, jolloin emoyhtiö ei vastaa tytäryhtiön sitoumuksista. (Wilhelmsson & Rudanko 2004, 286.) Emoyhtiö on kuitenkin tytäryhtiön osakkeenomistaja, jolloin emoyhtiöllä on osakkeenomistajan vahingonkorvausvelvollisuus, joka koskee yhtiölle, osakkaalle tai muulle henkilölle aiheutunutta vahinkoa. Vastuuperusteena on kuitenkin myötävaikutus osakeyhtiölain tai yhtiöjärjestyksen rikkomiseen. Lisäksi teon on oltava tahallista tai huolimattomuudella aiheutettua (OYL 22:2.1.) Tuotevastuutilanteissa varsin harvoin yhtiön toiminnan voidaan katsoa mahtuvan näiden tiukkojen kriteereiden sisäpuolelle (Wilhelmsson & Rudanko 2004, 286).

Oikeuskirjallisuudessa on käyty keskustelua myös siitä, missä tilanteessa sijoitettuun pääomaan sijoittuva vastuu voisi tulla sivuutetuksi. Sivuttaminen voisi tulla kyseeseen tilanteessa, jossa osakeyhtiötä on käytetty hyväksi selkeästi kyseenalaisella tavalla. Tämä johtaisi siihen, että yhtiön itsenäisyys purettaisiin ja vastuu yhtiön velvoitteista kohdistettaisiin henkilökohtaisesti yhtiön omistajiin. Tällainen toiminta on hyvin poikkeuksellista ja merkitsisi selkeästi poikkeusta osakeyhtiölainsäädännön keskeiseen lähtökohtaan. (Hemmo 2005a, 78-79.) Tällainen vastuun samaistus voisi tuotevastuutilanteissa tulla kyseeseen esimerkiksi silloin kun tytäryhtiötä on

väärinkäytetty keskittämällä vaarallisten tuotteiden valmistus tytäryhtiöön. Tällöin tilanne on usein se, että emoyhtiö saa taloudellisen hyödyn ilman, että se kantaa liiketoimintariskiä. (Wilhelmsson & Rudanko 2004, 288.)

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia tuotevastuujärjestelmää sekä riskienhallintakeinoja tuotevastuuriskien hallitsemiseksi. Tarkoituksena on ollut koota yhteen erilaisia tuotevastuuriskien hallintakeinoja ja tutkia niiden toimivuutta sekä hyödynnettävyyttä yritysten riskienhallinnassa. Työ on lainopillinen ja viitekehys muodostuu ensisijaisesti voimassa olevasta lainsäädännöstä sekä lakien esitöistä. Keskeisin säännös on tuotevastuulaki. Lainsäädäntöä täydentää oikeuskirjallisuus sekä asiantuntijakirjoitukset. Riskienhallinta on taas puhtaasti liiketaloudellinen ilmiö, jota työssä on tarkasteltu liiketaloudellisen kirjallisuuden pohjalta. Työssä on myös hyödynnetty joitakin korkeimman oikeuden ratkaisuja sitomassa teoriaa käytännön tilanteisiin.

Kulutustavaramarkkinat ovat kehittyneet viimeiset vuosikymmenet nopeaan tahtiin ja samalla ne ovat myös monimutkaistuneet. Tuotevahinkojen määrän on todettu kasvaneen voimakkaan teollisen kehityksen sekä globalisaation seurauksena. Kuluttaja ei välttämättä enää ostopäätöstä tehdessään tiedä tai kiinnitä huomiota siihen, kuka on tuotteen valmistaja tai mistä päin maailmaa se on tuotu. Kuluttaja on etäännyttänyt tuotteen valmistajasta ja jakeluprosessissa on nykyisin useita välikäsiä, kuten markkinoija, maahantuojia ja jälleenmyyjä. On kuitenkin niin, että huomattava osa henkilövahingoista liittyy jonkin tuotteen käyttöön, jolloin on tärkeää, että kuluttajaa suojataan tällaisten tilanteiden varalta ja että vastuunkantaja on selvillä tuotevahinkojen sattuessa. Tämän ongelman pohjalta on säädetty myös tuotevastuulaki, joka sääntelee sitä, mitkä vahingot tulevat korvattavaksi tuotevahinkoina ja kuka on niistä vastuussa.

Tuotevastuusääntely on yhdenmukainen koko Euroopan unionin alueella tuotevastuudirektiivin myötä. Pieniä eroja jäsenvaltioittain löytyy, mutta pääsääntöisesti tuotevastuulainsäädäntö on harmonisoitu lähes koko Euroopassa. Tuotevastuudirektiivin ajateltiin vaikuttavan voimakkaasti yritysten toimintaan ja kasvattavan kustannuksia sekä resurssien tarvetta. Vaikka tuotevastuutapaukset ovatkin lisääntyneet, kuten luvussa 3.1 on todettu, syy tapausten kasvuun on kuluttajien kasvanut tietoisuus oikeuksistaan sekä median voimakas uutisointi eikä niinkään tuotevastuudirektiivi. Vaikka direktiivi on vaikuttanut osaltaan asiaan, ei sen voida sanoa olevan pääasiallinen syy.

Samalla kun tuotevastuutapaukset ovat lisääntyneet, on yritysten entisestään kiinnitettävä huomiota tuotevastuuriskeihin sekä niiden hallintaan. Yritystoimintaan liittyy väistämättömästi

riski, sillä liiketoimintaa ei voi olla ilman riskiä. Riskienhallinta on muodostunut tavalliseksi osaksi yrityksen toimintaa ja se tulisi nähdä jatkuvana prosessina ja kiinteänä osana yritystoimintaa. Jokainen yritys on erilainen, jolloin jokainen yritys tarvitsee riskienhallintaohjelman, joka on suunniteltu ajatellen juuri kyseisen yrityksen ominaispiirteitä.

Tässä työssä tuotevastuuriskien hallinta on jaettu neljään eri osioon: tuotevastuuriskien arviointi, ehkäisy, rajoittaminen ja siirtäminen. Ennen kuin voidaan alkaa toteuttamaan riskienhallintaa on luotava riskianalyysi ja kartoitettava yrityksen toimintaan liittyviä riskejä. Kun tunnistetaan ja tiedetään tarkkaan oman toiminnan kannalta keskeiset riskit, voidaan niitä varten myös tehokkaasti suojautua. Arvioinnissa lähdetään liikkeelle siitä, että erilaisille riskeille annetaan arvio niiden toteutumisen todennäköisyydestä, jonka jälkeen tutkitaan sitä, kuinka suurta vahinkoa riski aiheuttaisi toteutuessaan. Edellä kuvattu arviointi koskee kaikkia yrityksen riskejä, ei ainoastaan tuotevastuuriskejä. Tämän kaavan mukaan käynnistyvät kaikki riskienhallintaprosessit.

Tuotevastuuriskien ehkäisy on tärkeää tuotevastuuriskien hallinnassa. Ehkäisyyn kuuluu tuotekehitys ja informaatio. Ensisijainen ja tärkein keino on tuotekehitys, sillä tämä pyrkii siihen, että tuotteet ovat niin turvallisia, etteivät tuotevastuuriskit toteudu lainkaan. Tämä on katsottu niin tärkeäksi alueeksi, että sitä varten on luotu omaa sääntelyä. Preventiivisen eli ennaltaehkäisevän sääntelyn piiriin kuuluu kuluttajaturvallisuuslaki. Lain tarkoituksena on varmistaa kulutustavaroiden ja kuluttajapalveluiden turvallisuus sekä ennaltaehkäistä kulutustavaroista ja kuluttajapalveluista aiheutuvia terveys- ja omaisuusvaaroja.

Sen lisäksi, että on olemassa lainsäädäntö, jolla pyritään ennaltaehkäisemään tuotevahinkoja on olemassa myös erilaisia standardeja. Standardien noudattaminen on vapaaehtoista toimintaa ja ne perustuvat osapuolten väliseen yhteisymmärrykseen kehitetyistä teknisistä määritelmistä. Standardisoinnilla voidaan helpottaa kansainvälistä kauppaa, kilpailua ja innovaatioiden hyväksymistä markkinoilla. Standardisoinnilla lisätään tuotteiden yhteensopivuutta ja turvallisuutta sekä suojellaan kuluttajaa ja ympäristöä. Tuotevahinkojen ennaltaehkäiseviin keinoihin kuuluu myös informaation antaminen tuotteesta ja sen turvallisesta käyttötavasta sekä tuotteen käyttöön liittyvät tarpeelliset varoitukset. Tämä on edullinen ja helppo tapa lisätä tuotteen turvallisuutta, mutta se nähdään kuitenkin selkeästi toissijaisena keinona. Informaatio ei poista täysin vahinkojen syntymisen mahdollisuutta ja se saattaa johtaa siihen, että yritysten motivaatio panostaa tuotekehitykseen laskee.

Tuotevastuuta voidaan rajoittaa sopimuksin. Tämä keino tulee kyseeseen lähinnä yritysten välisissä suhteissa. Esimerkiksi jakeluketjun osapuolet voivat keskenään sopia, kuinka vastuu tuotevahingoista jakautuu heidän välilleen. Tuotevastuulaki on siltä osin pakottavaa, ettei vahingonkärsijän oikeutta korvaukseen voida etukäteen poistaa, vaan tällaiset sopimukset ovat mitättömiä. Tuotevastuulaki suojaa lähtökohtaisesti kuluttajaa, jolloin pakottavuussäännökset eivät koske yritysten välisiä sopimuksia. Heidän välillään vallitsee sopimusoikeuden periaatteen mukaisesti sopimusvapaus ja he voivat toteuttaa sopimuksellista riskienhallintaa välillään.

Tuotevastuuriskejä voidaan siirtää vakuutuksin ja yhtiörakenteen kautta. Vakuutukset ovat hyvin yleinen ja yksinkertainen tapa suojautua tuotevastuuriskeiltä. Vakuutusyhtiö ottaa kannettavakseen mahdollisesti toteutuvan riskin ja hoitaa korvausprosessin vahingonkärsijän kanssa alusta loppuun. Vastavuoroisesti vakuutettu sitoutuu maksamaan vakuutusmaksuja sekä korvaamaan vahingon omavastuusuuteen saakka. Vakuutuksille asetetaan yleensä tiukkoja ehtoja ja näin on myös tuotevastuuvakuutuksen kanssa. Tällöin yritysten on tärkeää pitää huoli siitä, että ne noudattavat näitä ehtoja säilyttääkseen vakuutussuojansa.

Tuotevastuuriskejä on mahdollista siirtää myös yhtiörakenteen kautta. Osakeyhtiölain pääperiaatteen mukaisesti osakeyhtiöissä osakkailla ei ole henkilökohtaista vastuuta yhtiön velvoitteista. Perustamalla yrityksestä erillisen oikeushenkilön, tytäryhtiön ja sijoittamalla riskialttiin tai epävarman toiminnon sinne emoyhtiö voi siirtää riskin pois sen vastuupiiristä. Emoyhtiö ei vastaa tytäryhtiön velvoitteista, jolloin vaarassa on ainoastaan se pääoma, joka on sijoitettu tytäryhtiöön. Tytäryhtiön perustaminen ei kuitenkaan saa johtaa lainmukaisen vastuun kiertämiseen tai vahingonkärsijän suojan mitätöitymiseen.

Edellä selostetun mukaisesti yrityksillä on käytössään joukko erilaisia keinoja, joilla voidaan rajoittaa riskiä tuotevastuutilanteissa. Tutkimuksen perusteella voidaan kuitenkin todeta, että jokainen yritys on yksilöllinen ja kaikki edellä mainitut keinot eivät sovi kaikkiin yrityksiin. Tärkeää on siis tehdä tarkka kartoitus omasta toiminnasta ja pohtia, mikä olisi järkevää riskienhallintaa juurikin oman yrityksen kannalta. Tutkimus osoitti, että riskienhallinta on prosessina varsin monisäikeinen aihe ja sen vuoksi yleistettäviä päätelmiä ei voida tehdä. Jokainen yritys luo omanlaisensa ja yksilöllisen kokonaisuuden, jota täytyy tarkastella sen omista yksilöllisistä lähtökohdista. Se, mikä sopii yhteen yritykseen, ei välttämättä sovi toiseen. Työssä käsitellyt riskienhallintakeinot antavat pohjaa alettaessa suunnittelemaan, minkälaisia toimia oma yritys

voisi käyttää tuotevastuuriskejä hallitakseen. Tutkimuksessa tarkastellut riskienhallintakeinot on mahdollista ottaa kaikki oman yrityksen riskienhallintasuunnitelmaan tai sitten voidaan tarttua vain yksittäisiin keinoihin. Tärkeintä on kuitenkin löytää tasapaino riskien ehkäisemisen, rajoittamisen ja siirtämisen välillä ja ensisijaisesti punnintaa tulee tehdä kustannuslähtöisesti. Jos riskienhallintakeinon käyttämisestä aiheutuvat säästöt tuotteiden turvallisuuden myötä ovat suuremmat kuin siihen käytetyt resurssit, on sitä järkevä hyödyntää tuotevastuuriskien hallinnassa.

6 POHDINTA

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia suomalaista tuotevastuuta ja tuotevastuuriskejä, erityisesti keinoja niiden hallintaan sekä luoda niistä kattava ja selkeä esitys. Tutkimus toi esiin ne tavat, jotka riskienhallinnassa soveltuvat tuotevastuutilanteisiin. Tuotevastuu on osa kaikenlaisten tuotteita valmistavien, myyvien, markkinoivien ja maahantuovien yritysten arkea ja siten myös ajankohtainen, eikä siltä voi täysin välttyä. Siksi onkin tärkeää tuntea minkälaisia tuotevastuuriskejä oman yrityksen toimintaan voi liittyä ja mitä keinoja niiden hallitsemiseksi on olemassa. Tuotevastuu on oikeudellisena ilmiönä ollut olemassa jo vuosia, mutta viime vuosikymmeninä siihen on alettu kiinnittää enemmän huomiota ja kuluttajan suojaaminen on korostunut entisestään. On haluttu selkeästi parantaa kuluttajan asemaa elinkeinonharjoittajiin nähden. Osaltaan myös kuluttajien tietoisuus omista oikeuksistaan on kasvanut.

Aiheeseen oli helppo päästä sisään ja koin sen mielenkiintoiseksi alusta asti. Olin suunnitellut ja rajannut aiheen tarkkaan jo aloitusseminaarivaiheessa, jolloin itse kirjoittaminen oli vaivatonta. Onnistuin löytämään työn kannalta olennaiset lähteet, joista tärkein oli tuotevastuulaki. Työssä yhdistyvät sekä lainsäädäntö että liiketaloudellinen lähdeaineisto, sillä tuotevastuu itsessään on oikeudellinen ilmiö, mutta riskienhallinta taas linkittyy vahvasti liiketalouteen. Tuotevastuuseen liittyen löytyi kohtuullisen paljon oikeuskirjallisuutta ja onnistuin hyödyntämään niitä melko laajasti läpi työn. Opinnäytetyön alkupuolella mietin teemahaastatteluiden tekoa, mutta koin kuitenkin riittäväksi sen aineiston, joka minulla jo oli.

Aikataulu oli suunniteltu realistiseksi ja siinä olikin suhteellisen helppo pysyä. Aloitusseminaari oli kesäkuussa 2012 ja työ valmistui lokakuussa 2012. Oli tärkeää työn kannalta, että rauhoitin aikatauluni pääasiassa kirjoittamiselle, jotta työ valmistui ajallaan. Oman motivaationi kannalta oli myös tärkeää, ettei työn valmistuminen venynyt liian pitkään. Opinnäytetyöprosessi on minulle täysin uusi eikä se ollut suinkaan täysin mutkaton. Olen kuitenkin tyytyväinen siihen, että työ vastaa asetettuihin tutkimuskysymyksiin ja on rakenteeltaan selkeä.

Työtä kirjoittaessa nousi selkeästi esiin, että tuotevastuutapauksia ei juurikaan käsitellä tuomioistuimissa, vaan asiat ratkotaan sovitteluteitse. Tämä osaltaan korostaa sitä, että järjestelmä on toimiva, eivätkä yritykset halua käynnistää prosessia tuomioistuimissa, vaan mieluummin tekevät sovitteluratkaisun kuluttajan kanssa. Tässä työssä näkökulmaa ei oltu rajattu

ainoastaan elinkeinonharjoittajan ja kuluttajan väliseen suhteeseen, vaan sopimuksellisessa riskienhallinnassa mukaan tuli myös yritysten väliset suhteet. Työtä tehdessä kävi ilmi, että suuri osa tuotevastuutapauksista onkin juuri yritysten välisiä, jolloin olisi mielenkiintoista tarkastella tarkemmin myös tätä suhdetyyppiä tuotevastuun valossa.

LÄHTEET

Euroopan komissio. 2012. Eurooppalaiset standardit. Hakupäivä 10.7.2012.
http://ec.europa.eu/enterprise/policies/european-standards/index_fi.htm.

Euroopan komissio. 1995. Ensimmäinen kertomus tuotevastuuta koskevien jäsenvaltioiden lakien, asetusten ja hallinnollisten määräysten lähentämisestä annetun neuvoston direktiivin soveltamisesta. KOM(1995) 617 lopullinen.

Euroopan komissio. 2011. Neljäs kertomus tuotevastuuta koskevien jäsenvaltioiden lakien, asetusten ja hallinnollisten määräysten lähentämisestä annetun neuvoston direktiivin soveltamisesta. KOM(2011) 547 lopullinen.

Flink, A. Reiman, T. & Hiltunen M. 2007. Heikoin lenkki? Riskienhallinnan inhimilliset tekijät. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi kuluttajansuojalain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. HE 1992/360 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle kuluttajaturvallisuuslaiksi ja laiksi rikoslain 44 luvun 1 §:n muuttamisesta. HE 99/2010 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle tuotevastuulaiksi. HE 119/1989 vp.

Hemmo, M. 2005a. Oikeudellisen riskienhallinnan perusteita. Helsinki.

Hemmo, M. 1998. Sopimus ja delikti. Jyväskylä: Gummerus.

Hemmo, M. 2005b. Vahingonkorvausoikeus. Porvoo: WSOY.

Henriksson, S. & Maijala, A. 1992. Tuotevastuuopas. Jyväskylä: Gummerus.

Hoppu, E. & Hemmo, M. 2006. Vakuutuslaki. Helsinki: WSOYpro.

Ilmonen, I. Kallio, J. Koskinen, J. & Rajamäki, M. 2010. Johda riskejä. Helsinki: Tammi.

Kauppalaki 27.3.1987/355

Korkeimman oikeuden ratkaisu 2001:61.

Korkeimman oikeuden ratkaisu 1995:53.

Korkeimman oikeuden ratkaisu 1981 II 109.

Korkeimman oikeuden ratkaisu 1981 I 1.

Kuluttajariitalautakunnan ratkaisu 3834/36/05

Kuluttajansuojalaki 20.1.1978/38

Kuluttajaturvallisuuslaki 22.7.2011/920

Laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista 13.6.1929/228

Lovells. 2003. Tuotevastuu Euroopan unionissa, Raportti Euroopan komissiolle
MARKT/2001/11/D. <http://ec.europa.eu/geninfo/query/resultaction.jsp?page=1>. Hakupäivä
11.11.2012.

Mononen, M. 2004. Yritysten välinen tuotevastuu. Helsinki: Talentum.
[http://haku.suomenlaki.com/login.ezproxy.ulapland.fi/#/yritysten%20v%C3%A4linen/Book/Book/%
252FKIRJAT%252FYRIVALTUO%252Ft140736.xml/toc](http://haku.suomenlaki.com/login.ezproxy.ulapland.fi/#/yritysten%20v%C3%A4linen/Book/Book/%252FKIRJAT%252FYRIVALTUO%252Ft140736.xml/toc). Hakupäivä 11.11.2012.

Neuvoston direktiivi 85/374/ETY Tuotevastuuta koskevien jäsenvaltioiden lakien, asetusten ja
hallinnollisten määräysten lähentämisestä. A:25.7.1985.

Osakeyhtiölaki 21.7.2006/624

Routamo, E. Ståhlberg, P. & Karhu, J. 2006. Suomen vahingonkorvausoikeus.

Saarnilehto, A. 2011. Sopimuskumppanit, vastuunrajoitus ja tuotevastuu. Lakimies 7–8/2011 s. 1393–1407.

Suomen standardoimisliitto SFS ry. 2012. Standardit ja standardisointi. http://www.sfs.fi/standardien_laadinta/mita_standardisointi_on/tietopaketti.

Suominen, A. 2000. Riskienhallintaa. Vantaa: WSOY.

Tuotevastuulaki 17.8.1990/694

Vahingonkorvauslaki 31.5.1974/412

Wilhelmsson, T. & Rudanko, M. 2004. Tuotevastuu. Jyväskylä: Gummerus.

Ämmälä T. 2006. Suomen kuluttajaoikeus. Talentum.